

KOMISJA
EUROPEJSKA

Bruksela, dnia 9.11.2016 r.
COM(2016) 715 final

**KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY,
EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU
REGIONÓW**

Komunikat w sprawie polityki rozszerzenia UE w 2016 r.

{SWD(2016) 360 final}
{SWD(2016) 361 final}
{SWD(2016) 362 final}
{SWD(2016) 363 final}
{SWD(2016) 364 final}
{SWD(2016) 365 final}
{SWD(2016) 366 final}

I. WPROWADZENIE

W listopadzie 2015 r. Komisja Europejska określiła średniookresową strategię w zakresie polityki rozszerzenia UE na okres odpowiadający kadencji obecnej Komisji. Strategia ta uzyskała poparcie Rady w grudniu 2015 r. W niniejszym komunikacie podsumowano postępy w zakresie realizacji tej strategii, sformułowano wnioski i wydano zalecenia dotyczące określonych krajów objętych procesem rozszerzenia oraz pewnych kwestii tematycznych.

UE w dalszym ciągu zмага się z poważnymi wyzwaniami na wielu frontach. Liczne kryzysy mogą działać destabilizująco, nie tylko w skali europejskiej, ale także światowej. Na atrakcyjność UE w krajach objętych procesem rozszerzenia niekorzystnie wpływa pogorszenie koniunktury gospodarczej oraz sceptyczne podejście do procesu integracji europejskiej.

Równocześnie niezmienna perspektywa członkostwa w UE, stale potwierdzana przez wszystkie państwa członkowskie, nadal jest czynnikiem pobudzającym transformację i utrwalającym stabilność i bezpieczeństwo w krajach Europy Południowo-Wschodniej. W związku z tym wiarygodny proces rozszerzenia, oparty na ściśle określonych i sprawiedliwych warunkach, pozostaje niezastąpionym narzędziem wzmacniania tych krajów i pomaga wspierać ich modernizację za pomocą reform polityczno-gospodarczych, zgodnie z kryteriami przystąpienia.

Polityka rozszerzenia nadal przynosi oczekiwane rezultaty, a reformy postępują w większości krajów, choć tempo ich realizacji jest różne. Ze względu na skomplikowany charakter tych reform jest to proces długotrwały, a pewne niedociągnięcia strukturalne utrzymują się, zwłaszcza w kluczowych obszarach, takich jak praworządność czy gospodarka.

Szczególnie w Turcji – dzięki szczytowi UE-Turcja z dnia 29 listopada 2015 r. i wydanemu w jego następstwie oświadczeniu UE-Turcja z dnia 18 marca 2016 r. – udało się doprowadzić do znacznego zmniejszenia nielegalnych przepływów migracyjnych, a w szerszym zakresie także do ożywienia stosunków UE-Turcja. Dnia 15 lipca demokratycznymi instytucjami i całym społeczeństwem wstrząsnęła brutalna próba zamachu stanu w Turcji, którą UE natychmiast potępiła w najostrzejszych słowach.

Dla krajów objętych procesem rozszerzenia bardzo ważne jest stałe kierowanie się zasadą: „najpierw kwestie zasadnicze”. Komisja będzie nadal koncentrowała swoje wysiłki na praworządności, obejmującej bezpieczeństwo, prawa podstawowe, instytucje demokratyczne i reformę administracji publicznej, jak również na rozwoju gospodarczym i konkurencyjności. Kwestie te mają zasadnicze znaczenie dla wypełnienia kryteriów kopenhaskich i madryckich będących warunkiem członkostwa. W dalszym ciągu istotna jest większa rola społeczeństwa obywatelskiego i zainteresowanych stron.

Równocześnie należy pamiętać, że negocjacje w sprawie przystąpienia nie są i nigdy nie były celem ostatecznym. Są one częścią szerszego procesu modernizacji i reform. Rządy krajów objętych procesem rozszerzenia muszą aktywniej przystąpić do realizacji niezbędnych reform i uznać je za swój priorytet polityczny – nie dlatego, że wymaga tego UE, ale dlatego, że leży to w interesie ich obywateli. Publiczne poparcie dla kontynuowania procesu rozszerzenia będzie zależało od stopnia gotowości krajów kandydujących. Reformy związane z przystąpieniem do UE pomagają także zwiększyć zaufanie obywateli państw członkowskich UE i krajów kandydujących.

II. REALIZACJA STRATEGII ROZSZERZENIA Z 2015 R.

a) Praworządność

Ogólnie rzecz biorąc, podejmowane są starania na rzecz modernizacji ram prawnych i infrastruktury, a także zapewnienia lepszych szkoleń dla sędziów i prokuratorów. W lipcu parlament albański jednogłośnie przyjął poprawki do konstytucji, które są punktem wyjścia do gruntownej i kompleksowej reformy sądownictwa. Serbia przyjęła szeroko zakrojony plan działania w sprawie praworządności, w którym określiła – w rozdziale 23 i 24 – program prac związanych z wprowadzaniem reform.

Postępy w tworzeniu funkcjonalnych i niezależnych **systemów sądowych** są jednak powolne, gdyż większość krajów boryka się z problemem niedostatecznej efektywności oraz braku należytej niezależności i rozliczalności. Niezależności sądownictwa w Turcji zagrażają rozległe zmiany w strukturach i składzie sądów wyższego szczebla, a także presja wywierana stale na sędziów i prokuratorów. Zwolnienie jednej piątej sędziów i prokuratorów, do którego doszło w wyniku próby zamachu stanu z dnia 15 lipca, stanowi kolejne, a przy tym niemałe wyzwanie dla ogólnego funkcjonowania sądownictwa. Poważne niedociągnięcia w byłej jugosłowiańskiej republice Macedonii, ujawnione w trakcie afery podsłuchowej, wciąż nie zostały należycie naprawione.

W ostatnich latach wszystkie państwa wzmocniły swoje przepisy dotyczące zwalczania **korupcji** oraz **przestępczości zorganizowanej**. Tworzone są nowe instytucje – takie jak Czarnogórska Agencja Antykorupcyjna – a także podejmowane są znaczne starania na rzecz zwiększenia specjalizacji, zarówno w policji, jak i w sądownictwie. Pomimo tych starań kilka krajów w regionie nadal wykazuje wyraźne symptomy zawłaszczania państwa w różnym stopniu. Przedsiębiorstwa, instytucje czy też wpływowi obywatele uciekają się do nielegalnych praktyk, aby wpływać na realizowaną politykę, otoczenie prawne i gospodarkę oraz kształtować je zgodnie z własnym interesem. Deklarowane zaangażowanie polityczne w zwalczanie korupcji nie przekłada się w dostatecznym stopniu na wymierne rezultaty. Bardziej niż kiedykolwiek należy zatem skoncentrować się na osiągnięciu przekonujących i trwałych sukcesów w tych dziedzinach na podstawie wydajnych, skutecznych i bezstronnych dochodzeń, postępowań i orzeczeń sądowych w sprawach rozpatrywanych na wszystkich szczeblach. Potrzeba więcej przejrzystości w zamówieniach publicznych. Osiągane wyniki w walce z przestępczością zorganizowaną nie powinny ograniczać się do pojedynczych spraw. Właściwe organy muszą z całym zaangażowaniem przystąpić do rozbijania siatek przestępczych i konfiskaty mienia, między innymi za pomocą bardziej zaawansowanych i skuteczniejszych narzędzi, takich jak rozszerzona konfiskata mienia oraz systematyczne wykorzystywanie dochodzeń finansowych. Należy nasilić starania, aby rozwiązać problem nielegalnego handlu bronią palną. Poczynione w ostatnich latach postępy w zakresie walki z handlem ludźmi są zróżnicowane. Potrzebne są dalsze starania, aby dostosować przepisy krajowe do odnośnego dorobku prawnego UE, a także zapewnić skuteczne wprowadzenie w życie środków zapobiegawczych oraz pomocy ofiarom i ich ochrony.

Terroryzm i radykalizacja postaw nadal stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa w UE i krajach objętych procesem rozszerzenia. Szczególnie dotknięta jest nimi Turcja, gdzie w ciągu minionego roku odnotowano kilka zbrodniczych ataków terrorystycznych na dużą skalę. Zjawisko bojowników, którzy wyjeżdżają z UE i krajów objętych procesem rozszerzenia, aby przyłączyć się do grup rebeliantów w Syrii i Iraku, oraz zagrożenie dla bezpieczeństwa, jakie mogą oni stanowić po powrocie, w nadchodzących latach najprawdopodobniej też się utrzyma. Kraje objęte procesem rozszerzenia zmieniły swoje przepisy prawa karnego i swoje ustawodawstwo antyterrorystyczne, aby wyposażać się w

solidniejsze narzędzia zwalczania tych zjawisk. Kilka z nich przyjęło także nowe strategie antyterrorystyczne i plany działania, w których podejście oparte wyłącznie na egzekwowaniu prawa uzupełniono o działania prewencyjne i zwalczanie radykalizacji postaw. Przeciwdziałanie radykalizacji postaw w tych krajach wymaga jednak więcej starań, szczególnie w obszarze edukacji, a także lepszej kontroli zagranicznego finansowania wspierającego radykalne treści. UE rozszerza swoją sieć upowszechniania wiedzy o radykalizacji postaw, aby objąć jej zasięgiem kraje objęte procesem rozszerzenia, a w ten sposób zapewnić dostępność sprawdzonych unijnych praktyk w zakresie zwalczania radykalizacji postaw. Kraje objęte procesem rozszerzenia powinny w dalszym ciągu korzystać z pomocy Europolu jako organu ułatwiającego współpracę w zakresie walki z terroryzmem.

b) Prawa podstawowe

Prawa podstawowe nadal są w dużej mierze wpisane w ustawodawstwo krajów objętych procesem rozszerzenia. Na obszarze Bałkanów Zachodnich wciąż istnieją pewne niedociągnięcia w praktyce, ale sytuacja jest zasadniczo stabilna. Sytuacja w Turcji pogarsza się pod tym względem, a stosowanie przepisów często jest obciążone poważnymi niedociągnięciami. W następstwie lipcowej próby zamachu stanu ogłoszono stan wyjątkowy, w ramach którego zastosowano daleko idące środki ograniczające prawa podstawowe. Wskutek tych wydarzeń zaczęły się pojawiać liczne doniesienia o poważnym naruszaniu zakazu stosowania tortur i brutalnego traktowania i o nieprzestrzeganiu praw procesowych. Turcja – działając w swoim interesie – musi zagwarantować skuteczne funkcjonowanie bezstronnego systemu kontroli sądowej w odniesieniu do domniemyanych przypadków naruszenia praw człowieka. Komisja przyjmuje z zadowoleniem zobowiązania podjęte przez władze tureckie w tym zakresie i apeluje do Turcji o ułatwienie organizacjom międzynarodowym monitorowania przyszłych procesów sądowych w tych sprawach.

W większości krajów objętych procesem rozszerzenia przestrzeganie zasad wolności słowa i wolności mediów wciąż budzi szczególne zastrzeżenia, choć w niejednakowym zakresie. Brak postępów na tym polu, zaobserwowany już w poprzednich dwóch latach, utrzymuje się, a w niektórych przypadkach jest coraz wyraźniejszy. Sytuacja pod względem wolności słowa znacząco się pogorszyła w Turcji, dotyczy to zwłaszcza zatrzymywania dziennikarzy i prowadzonych przeciwko nim postępowań pod zarzutem działalności terrorystycznej, a także zamykania różnorodnych ośrodków medialnych. Na Bałkanach Zachodnich nadal dochodzi do bezprawnej ingerencji politycznej w działalność nadawców publicznych, nieprzejrzystego publicznego finansowania mediów oraz zastraszania dziennikarzy. Komisja, chcąc rozwiązać te problemy na podstawie doświadczeń zebranych w ramach konferencji Speak Up!, wprowadzi nową koncepcję „dni mediów” w regionie, rozszerzając w ten sposób wachlarz poruszanych kwestii związanych z mediami, tak by dotyczyły one nie tylko wolności słowa jako takiej, ale także funkcjonowania rynków mediów, zakłóceń konkurencji i kwestii z tym związanych, takich jak finansowanie i rynki reklamowe.

Dyskryminacja i wrogość wobec grup szczególnie wrażliwych, między innymi z powodu orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej, wciąż daje powody do zaniepokojenia. Potrzebne są dalsze działania, aby zapewnić równouprawnienie płci, w tym aby rozwiązać problem przemocy domowej i przemocy na tle płciowym, a także aby zapewnić równe szanse dla kobiet, zwłaszcza na rynku pracy. Należy wzmocnić ochronę praw dziecka, między innymi przez rozwój systemów ochrony dziecka oraz skutecznej polityki wspierania osób niepełnosprawnych. Trudna sytuacja Romów zasadniczo nie zmienia się i w dalszym ciągu padają oni ofiarą dyskryminacji i wykluczenia społecznego, szczególnie na Bałkanach Zachodnich. Ramy określające politykę w zakresie integracji Romów istnieją we wszystkich

krajach objętych procesem rozszerzenia, ale rządy tych krajów muszą włożyć więcej wysiłku w realizację dotychczasowych zobowiązań, a także przeznaczyć niezbędne zasoby na poziomie centralnym i lokalnym.

W wielu z tych krajów nadal nie ustanowiono skutecznej ochrony danych osobowych ani stabilnych systemów ochrony praw procesowych.

c) Migracja

Kryzys migracyjny był jedną z kluczowych kwestii w programie działań politycznych minionego roku. Był on dowodem strategicznego znaczenia polityki rozszerzenia w omawianym regionie. Działania UE podejmowane w odpowiedzi na kryzys były kompleksowe i oparte na ochronie praw. Skuteczne zamknięcie szlaku prowadzącego przez Bałkany Zachodnie przez odnośne kraje w połączeniu z oświadczeniem UE–Turcja z dnia 18 marca przyniosło wyraźne efekty w terenie, gdyż liczba nielegalnych migrantów i osób ubiegających się o azyl przybywających na greckie wyspy znacznie spadła, z kilku tysięcy dziennie do mniej niż 100 średnio w ciągu jednego dnia. Skutkiem tego był też gwałtowny spadek liczby ofiar śmiertelnych na morzu. Turcja w dalszym ciągu dokłada wielu starań, aby zapewnić schronienie dla ponad 2,7 mln uchodźców, zwłaszcza z Syrii i Iraku, między innymi przez rozszerzenie zakresu ustawodawstwa dotyczącego tymczasowej ochrony i umożliwienie dostępu do rynku pracy. Poprawiła także zarządzanie granicami i zwiększyła liczbę patroli na granicy lądowej i morskiej. W szybkim tempie uruchamiany jest Instrument Pomocy dla Uchodźców w Turcji, który zapewnia realne wsparcie osobom potrzebującym. Łączna kwota przyznana w ramach tego instrumentu wynosi obecnie 2,2 mld EUR; w tym 1,2 mld EUR dotyczy zawartych już umów, z czego 677 mln EUR zostało już wydatkowanych. Serbia i była jugosłowiańska republika Macedonii znacznie przyczyniły się do zarządzania przepływami migracyjnymi. Od lata 2015 r. te dwa najbardziej dotknięte kryzysem migracyjnym kraje Bałkanów Zachodnich otrzymują pomoc humanitarną UE, a także dodatkową pomoc w ramach Instrumentu Pomocy Przedakcesyjnej jako wsparcie dla ich pozytywnych i konstruktywnych działań w zakresie udzielania pomocy uchodźcom i migrantom na swoim terytorium.

Pomimo tych starań migranci nadal próbują dotrzeć do innych państw w Europie. Niektóre kraje objęte procesem rozszerzenia musiały szybko dostosować swoje ramy prawne i instytucjonalne, a także swoją infrastrukturę, aby poradzić sobie z kryzysem migracyjnym. Potencjał administracyjny i zdolności w zakresie egzekwowania prawa – zwłaszcza w przypadku sytuacji kryzysowych – we wszystkich krajach wymagają dalszego wsparcia. Nadal niezbędne są działania wymierzone w przemytników migrantów, prowadzone nieustannie przez policję i organy sądowe, między innymi dzięki proaktywnej współpracy i wymianie informacji z krajami partnerskimi.

Uruchamiane są kolejne instrumenty w celu zmniejszenia presji migracyjnej w Unii i krajach objętych procesem rozszerzenia. Oprócz Instrumentu Pomocy dla Uchodźców w Turcji, *regionalny fundusz powierniczy Unii Europejskiej w odpowiedzi na kryzys w Syrii* oraz porozumienia z Jordanią i Libanem pomagają w zapewnieniu kształcenia i zatrudnienia dla uchodźców syryjskich, a także przyczyniają się do poprawy warunków życia i szans na przyszłość uchodźców pozostających w tym regionie. Oprócz tego na Bałkanach Zachodnich uruchomiono także specjalne środki wspierające oraz pomoc humanitarną.

Obywatele pięciu krajów objętych procesem rozszerzenia korzystają obecnie z liberalizacji reżimu wizowego podczas podróży do UE. Turcja i Kosowo* poczyniły w 2016 r. znaczne postępy w wypełnianiu wymogów określonych w swoich planach działania dotyczących

liberalizacji reżimu wizowego, dzięki czemu Komisja mogła zaproponować Radzie i Parlamentowi Europejskiemu zniesienie obowiązku wizowego także w odniesieniu do tych dwóch krajów, gdy zostaną spełnione pozostałe kryteria.

d) Funkcjonowanie instytucji demokratycznych i reforma administracji publicznej

Prawidłowe funkcjonowanie **instytucji demokratycznych** w wielu krajach jest wciąż dużym wyzwaniem. Kluczowa rola parlamentów narodowych w funkcjonowaniu demokracji powinna być utrwalona w kulturze politycznej. Lipcowa próba zamachu stanu w Turcji była bezpośrednim atakiem na demokratycznie wybrane instytucje tego kraju. Ze względu na powagę zagrożenia dla tych instytucji szybka reakcja była uzasadniona.

Niemniej jednak szeroki zasięg i zbiorowy charakter zastosowanych wówczas środków budzą bardzo poważne wątpliwości. Wcześniejsze odebranie immunitetu znacznej części członków parlamentu (w maju) również jest powodem poważnego zaniepokojenia.

Funkcjonowanie parlamentów na Bałkanach Zachodnich jest utrudnione ze względu na powtarzające się często przypadki bojkotowania ich prac. Mimo że część z nich udało się zażegnać, nadal istnieje kultura polityczna oparta na podziałach. Porozumienie osiągnięte w lipcu w byłej jugosłowiańskiej republice Macedonii, dotyczące wprowadzenia w życie ubiegłorocznego porozumienia z Prżino, jest podstawą do przeprowadzenia przedterminowych wyborów parlamentarnych w grudniu 2016 r. Bojkotowanie i blokowanie działań parlamentarnych przez opozycję w Kosowie nadal trwa, czemu towarzyszą przypadki użycia przemocy. Kontrola parlamentarna jest często utrudniona z powodu niedostatecznych informacji przekazywanych przez rząd, słabych struktur w ramach komisji parlamentarnych oraz zbyt częstego stosowania trybu pilnego w pracach parlamentu. Mimo że w przebiegu wyborów nie odnotowuje się poważnych incydentów, istotne niedociągnięcia, dotyczące między innymi sposobu zarządzania przebiegiem wyborów oraz ingerencji polityków w treść doniesień medialnych, wpływają na uczciwość całego procesu przedwyborczego i wyborczego. Wybory są nadal postrzegane jako okazja do zdobycia kontroli politycznej nad szeroko rozumianą administracją, w tym także nad niezależnymi instytucjami.

Postępy w zakresie **reformy administracji publicznej** są niejednolite. W przypadku Turcji nie wiadomo wciąż, jaki będzie wpływ dużej liczby zwolnień na profesjonalizm i efektywność administracji publicznej. Większość krajów Bałkanów Zachodnich poczyniła postępy, jeśli chodzi o przyjmowanie strategii reform administracji publicznej oraz programów reform zarządzania finansami publicznymi, należy jednak zapewnić ich wdrożenie i długoterminową trwałość. Powody do niepokoju daje wciąż upolitycznienie służby cywilnej. Pomimo regulującego ją nowoczesnego ustawodawstwa stale stosowane są wyjątki, szczególnie w przypadku nominacji i odwoływania urzędników wyższego szczebla. Jakość działań politycznych i ustawodawczych odbiega od podejścia, jakie UE przyjęła w swoim Programie lepszego stanowienia prawa. Ustawodawstwo, polityka publiczna i ważne inwestycje są często przygotowywane bez odpowiedniej oceny skutków czy też konsultacji wewnętrznych i społecznych.

W większości krajów struktura administracji państwowej jest wciąż skomplikowana i nie zapewnia należytej rozliczalności. Prawo obywateli do dobrej administracji, dostępu do informacji i sprawiedliwości administracyjnej powinno być lepiej chronione. Priorytetem jest

*Użycie tej nazwy nie wpływa na stanowiska w sprawie statusu Kosowa i jest zgodne z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 1244/1999 oraz z opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Deklaracji niepodległości Kosowa.

nadal wprowadzenie usług administracji elektronicznej, gdyż są one warunkiem przejrzystości, sprawności i spójności usług publicznych. W wielu krajach osiągnięto postęp wyrażający się w przyjmowaniu nowoczesnych przepisów dotyczących ogólnych procedur administracyjnych, ale pewność prawa można zapewnić dopiero po wyeliminowaniu sprzecznych ze sobą specjalnych procedur administracyjnych w ramach przepisów sektorowych. Omawiane kraje nie osiągnęły jeszcze równowagi między organami poszczególnych szczebli – centralnego, regionalnego i lokalnego – która byłaby najkorzystniejsza dla wprowadzanych reform oraz świadczenia usług na rzecz obywateli.

e) Gospodarka

Sytuacja ekonomiczna na Bałkanach Zachodnich stale się poprawia, o czym świadczy szybszy wzrost gospodarczy, większe inwestycje i większa liczba miejsc pracy powstających w sektorze prywatnym. Wszystkie kraje objęte procesem rozszerzenia borykają się jednak ze znacznymi problemami strukturalnymi o charakterze społeczno-gospodarczym, takimi jak niska efektywność administracji publicznej czy wysoka stopa bezrobocia. Zwłaszcza bezrobocie wśród osób młodych utrzymuje się na niepokojąco wysokim poziomie. Potrzebne są ulepszenia, jeśli chodzi o infrastrukturę i systemy kształcenia. Pogarszanie się relacji długu publicznego do PKB postępuje wolniej, a w niektórych krajach być może zostanie nawet zatrzymane dzięki korzystnej konsolidacji budżetowej.

Brak atrakcyjnych możliwości zatrudnienia w kraju popycha wiele osób do emigracji. Równocześnie znaczny napływ przekazów pieniężnych z zagranicy zniechęca do poszukiwania pracy na rynku krajowym.

W kontekście swoich ram prawnych wspierających zarządzanie gospodarcze Unia zachęca wszystkie kraje kandydujące, jak również potencjalne kraje kandydujące do przedkładania rocznych programów reform gospodarczych. Tego rodzaju programy zawierają średniookresowe prognozy makroekonomiczne oraz plany budżetowe na kolejne trzy lata, a także wykazy priorytetowych środków z zakresu reform strukturalnych, mających na celu zwiększenie konkurencyjności i zapewnienie wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. Tego rodzaju proces pomaga skupić uwagę rządu na rozwiązaniu pilnych problemów z zakresu reform strukturalnych oraz poprawić koordynację. Takie działania reformatorskie nie mają jednak natychmiastowego i konkretnego przełożenia na życie obywateli. Potrzebna jest większa świadomość wyznaczonego kierunku polityki wśród zainteresowanych podmiotów oraz ich zaangażowanie w realizację tego kierunku.

UE i Turcja poczyniły postępy w przygotowaniach do negocjacji w sprawie modernizacji i rozszerzenia unii celnej UE-Turcja, która oferuje znaczące niewykorzystane dotąd możliwości. Komisja pracuje obecnie nad projektem wytycznych negocjacyjnych, który ma zostać przedstawiony przed końcem 2016 r.

Na klimat inwestycyjny w wielu krajach niekorzystnie wpływają utrzymujące się niedostatki w zakresie praworządności oraz oznaki zawłaszczania państwa, zwłaszcza jeśli chodzi o niezależne i efektywne systemy sądownictwa, niejednolite egzekwowanie reguł konkurencji, słabe zarządzanie finansami publicznymi oraz częste zmiany w zasadach wydawania zezwoleń i przepisach podatkowych, zwiększające ryzyko korupcji. Problemy w tym zakresie są szczególnie wyraźne na Bałkanach Zachodnich ze względu na niedociągnięcia w przepisach dotyczących ładu korporacyjnego, małe, rozdrobnione rynki krajowe, niedokończoną prywatyzację i ograniczoną regionalną integrację handlową. Wzrost gospodarczy w Turcji umocnił się, ale otoczenie biznesu wciąż się pogarsza, a gospodarka jest podatna na niepewność finansową, zmiany pod względem zaufania międzynarodowych

inwestorów oraz utrzymujące się ryzyko polityczne. Pogarszająca się sytuacja w zakresie bezpieczeństwa doprowadziła do wyraźnego skurczenia się sektora turystyki.

Biorąc pod uwagę wpływ praworządności na zarządzanie gospodarcze, Komisja zwróci szczególną uwagę na związki między tymi dwoma filarami procesu akcesyjnego.

f) Współpraca regionalna

Szybsze tempo zmian zapoczątkowane dzięki inicjatywie sześciu państw Bałkanów Zachodnich, zwłaszcza w kwestii programu UE dotyczącego sieci połączeń oraz procesu berlińskiego, w dalszym ciągu wspiera szerszą współpracę regionalną, a tym samym stabilizację polityczną i szanse gospodarcze. Opierając się na wynikach poprzednich szczytów, podczas szczytu w Paryżu, który odbył się w lipcu 2016 r., poczyniono postępy w zakresie programu dotyczącego sieci połączeń – zawarto między innymi porozumienie o ustanowieniu regionalnego rynku energii elektrycznej oraz skoncentrowano się w większym stopniu na poprawie efektywności energetycznej i szerszym wykorzystaniu energii ze źródeł odnawialnych. Inicjatywy regionalne, takie jak proces współpracy w Europie Południowo-Wschodniej, niezmiennie wspierają stabilizację i współpracę. Przedmiotowe kraje rozpoczęły także współpracę w nowych obszarach, na przykład przez ustanowienie regionalnego biura ds. współpracy na rzecz młodzieży (Regional Youth Cooperation Office, RYCO) czy przez zawarcie porozumienia o uruchomieniu nowego programu pilotażowego w zakresie wymiany młodych urzędników służby cywilnej. Kraje Bałkanów Zachodnich uzgodniły też między sobą środki ułatwiające wymianę handlową i przystąpiły do opracowania środków, które zliberalizują w większym stopniu regionalny handel. Ostatecznym miernikiem powodzenia współpracy będzie realizacja projektów dotyczących sieci połączeń w terenie. Należy jak najszybciej rozpocząć prace instalacyjne, aby zapewnić realny dowód bezpośrednich korzyści dla obywateli. Jeśli chodzi natomiast o projekty transportowe i energetyczne, wdrażanie reform dotyczących sieci połączeń uzgodnionych w 2015 r. podczas szczytu „zachodniobałkańskiej szóstki” w Wiedniu powinno następować szybciej.

Stosunki dobrosąsiedzkie i współpraca regionalna to dwa zasadnicze elementy procesu stabilizacji i stowarzyszenia oraz procesu rozszerzenia. Utrzymywane są kontakty i prowadzona jest współpraca w wymiarze dwustronnym i na szczeblu regionalnym, także w kwestiach wrażliwych, takich jak zbrodnie wojenne, osoby zaginione, powrót uchodźców, przestępczość zorganizowana i współpraca policyjna. Stosunki dobrosąsiedzkie są stale polepszane za pomocą różnych inicjatyw z zakresu współpracy regionalnej. Równocześnie dla utrwalania stabilności i tworzenia warunków sprzyjających uporaniu się z trudną przeszłością niezbędne jest bardziej odpowiedzialne polityczne przywództwo oraz dalsze starania na rzecz pojednania. Należy unikać stwierdzeń, które mogłyby niekorzystnie wpłynąć na stosunki dobrosąsiedzkie.

Potrzeba dalszych wysiłków, aby rozstrzygnąć dwustronne spory pomiędzy krajami objętymi procesem rozszerzenia, a także spory pomiędzy tymi krajami a państwami członkowskimi. Zainteresowane strony powinny jak najszybciej zająć się rozwiązaniem problemów w relacjach dwustronnych, aby nie wstrzymywać procesu akcesyjnego, który powinien być oparty na ustalonych warunkach. Wyniki w tym zakresie są jak dotąd niewielkie. Należy przyspieszyć postępy w normalizacji stosunków między Serbią a Kosowem. Jeśli chodzi o byłą jugosłowiańską republikę Macedonii, zasadniczą kwestią jest wciąż utrzymanie stosunków dobrosąsiedzkich, w tym określone w drodze negocjacji pod auspicjami ONZ i akceptowalne dla zainteresowanych stron rozwiązanie sporu dotyczącego nazwy. Na uwagę zasługują dotychczasowe postępy w prowadzonych przez ONZ rozmowach dotyczących rozwiązania kwestii cypryjskiej. Poczynienie dalszych postępów będzie łatwiejsze, jeśli

Turcja wypełni swoje zobowiązania dotyczące całkowitego wdrożenia protokołu dodatkowego i podejmie kroki w kierunku normalizacji stosunków z Republiką Cypryjską. Pomogłoby to przyspieszyć bieg procesu akcesyjnego. Komisja nawołuje także do unikania wszelkiego rodzaju gróźb, tarć lub działań naruszających stosunki dobrosąsiedzkie i zagrażających pokojowemu rozwiązaniu sporów. Komisja kładzie nacisk na wszystkie suwerenne prawa państw członkowskich UE. Dotyczy to między innymi prawa do zawierania umów dwustronnych oraz do poszukiwania i wydobywania zasobów naturalnych zgodnie z dorobkiem prawnym UE i prawem międzynarodowym, w tym Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza.

III. PRZESKALOWANIE PAKIETU „ROZSZERZENIE”

a) Wprowadzenie przeskalowanej metodologii sprawozdawczości w nowych obszarach

W 2015 r. Komisja wprowadziła szereg zmian w metodologii sprawozdawczości. Celem tych zmian było wyostrezenie ocen, jak również zwiększenie użyteczności pakietu jako źródła informacji i wskazówek dla wszystkich zainteresowanych podmiotów oraz zapewnienie większej przejrzystości w ramach procesu rozszerzenia przez wyraźniejsze nakreślenie ogólnej sytuacji w poszczególnych krajach. Obecnie w sprawozdaniach poświęca się więcej uwagi dokładniejszemu określeniu stanu przygotowań do spełnienia kryteriów członkostwa przez poszczególne kraje, bardziej szczegółowe są wskazówki dotyczące kwestii, na których kraje te powinny się skoncentrować w kolejnym roku, a skale stosowane w ramach sprawozdawczości i oceny są lepiej zharmonizowane, co umożliwia dokonywanie bezpośrednich porównań między krajami. Opisane wyżej zmiany lepiej odzwierciedlają fakt, że starania krajów objętych procesem rozszerzenia związane z integracją europejską powinny obejmować stabilny i rzetelny proces reform politycznych i gospodarczych i nie powinny być postrzegane jako wąski zestaw ściśle technicznych negocjacji.

Przeskalowane podejście zostało rozszerzone w 2016 r. poza zakres obszarów pilotażowych uwzględnionych w 2015 r.¹. Obejmuje ono teraz także obszary powiązane z rozwojem gospodarczym (swobodny przepływ towarów, konkurencja, transport, energia) oraz niektóre obszary objęte zakresem rozdziału 24 (migracja, kontrola granic, azyl i walka z terroryzmem), jak również środowisko i zmianę klimatu. Przy stopniowym rozszerzaniu przyjętej metodologii uwzględnia się konieczność zapewnienia odpowiedniej kolejności reform oraz konieczność ciągłej koncentracji na kwestiach zasadniczych. Zakres stosowania nowej metodologii zostanie jeszcze bardziej rozszerzony w 2018 r.

Dzięki zharmonizowanej skali ocen zwiększyła się przejrzystość i porównywalność sprawozdań. W celu uzyskania bardziej precyzyjnych wyników ocena stanu bieżącego została jeszcze bardziej uszczegółowiona przez zastosowanie – w stosownych przypadkach – kroków pośrednich między dwoma dotychczasowymi poziomami.

¹ Praworządność i prawa podstawowe (funkcjonowanie sądownictwa, korupcja, przestępczość zorganizowana, wolność słowa), kryteria gospodarcze, reforma administracji publicznej oraz trzy rozdziały ściśle związane z tymi kwestiami zasadniczymi (zamówienia publiczne, statystyka, kontrola finansowa).

b) Zmieniona sprawozdawczość dotycząca kryteriów gospodarczych

Na podstawie ubiegłorocznych zmian w sprawozdawczości dotyczącej kryteriów gospodarczych Komisja udoskonaliła swoją metodologię i dostosowała kryteria szczegółowe składające się na dwa gospodarcze kryteria przystąpienia. Dostosowanie to ma na celu zapewnienie, by kraje objęte procesem rozszerzenia były wydolne gospodarczo i przyczyniały się – po przystąpieniu do UE – do jej konkurencyjności i stabilności.

W ramach zmienionych kryteriów szczegółowych podkreślono główne niedostatki gospodarcze obecnych krajów objętych procesem rozszerzenia, takie jak niekorzystne otoczenie biznesu zapewniające ograniczony dostęp do finansowania, wysoka stopa bezrobocia, słabe wyniki kształcenia oraz niski poziom innowacyjności i sieci połączeń wewnątrzregionalnych. Kryteria te pozwalają na lepiej ukierunkowaną analizę niedociągnięć w funkcjonowaniu rynków i słabych punktów pod względem konkurencyjności. Nowy kierunek analizy jest też lepiej dostosowany do programów reform gospodarczych, a dzięki temu przyczynia się do zapewnienia jaśniejszych wskazówek dla krajów objętych procesem rozszerzenia, tak aby mogły one czerpać korzyści ze ściślejszej integracji z UE jeszcze przed przystąpieniem do niej i ostatecznym spełnieniem kryteriów gospodarczych.

c) Od jesieni do wiosny – nowy kalendarz wdrażania pakietu

Komisja zamierza przesunąć termin przyjmowania corocznego pakietu „rozszerzenie” z tradycyjnego okresu jesienno-wiosennego na wiosnę. Oznacza to, że kolejny pakiet nie zostanie przyjęty na przełomie października i listopada 2017 r., lecz wiosną 2018 r. Następnie konkluzje Rady mogłyby zostać przyjęte podczas posiedzenia Rady do Spraw Ogólnych w czerwcu. Ten nowy termin pozwoliłby Komisji dostosować okres sprawozdawczy do roku kalendarzowego, którego zwykle dotyczą gromadzone dane statystyczne. Propozycje takiej zmiany były wielokrotnie składane przez kraje objęte procesem rozszerzenia.

Nowe ramy czasowe pakietu pozwolą Komisji także dostosować swój cykl sprawozdawczy dotyczący pakietu do cyklu programów reform gospodarczych. Zapewni to większą wagę podstawom gospodarczym polityki rozszerzenia oraz większą spójność między pakietem „rozszerzenie” a procesem wdrażania programów reform gospodarczych, przy czym proces ten zyska dodatkowo większą rozpoznawalność.

IV. WNIOSKI I ZALECENIA

Na podstawie powyższej analizy oraz ocen zawartych w załączonych podsumowaniach dotyczących poszczególnych krajów Komisja sformułowała następujące **wnioski i zalecenia**:

I

1. Polityka rozszerzenia UE jest w dalszym ciągu strategiczną w swym znaczeniu inwestycją w **pokój, bezpieczeństwo, dobrobyt i stabilność** w Europie. Na podstawie ściśle określonych, ale sprawiedliwych warunków oraz zasady „indywidualnych osiągnięć” polityka ta stale odgrywa rolę motoru transformacji i modernizacji w krajach partnerskich pomimo ogólnie trudnych warunków. Stabilizacja dzięki transformacji leży także w interesie samej UE.
2. Skoncentrowanie Komisji w **pierwszej kolejności na kwestiach zasadniczych** przyniosło już pewne efekty w terenie, a procesy wprowadzania reform zasadniczo posuwają się naprzód, choć w różnym tempie. Ze względu na skomplikowany charakter

niezbędnych reform jest to proces długotrwały, a pewne niedociągnięcia utrzymują się w wielu kluczowych obszarach. Potrzebne są reformy w obszarach: praworządności, praw podstawowych, instytucji demokratycznych i reformy administracji publicznej, a także w kwestiach gospodarczych, a demokratycznie wybrane instytucje muszą te reformy wprowadzić z korzyścią dla obywateli swojego kraju. Reformy gospodarcze i umocnienie praworządności przynoszą wzajemnie się potęgujące korzyści.

3. Współpraca z Turcją i Bałkanami Zachodnimi jest ważnym elementem radzenia sobie z **kryzysem migracyjnym**, w zażegnaniu którego kilka państw odgrywa konstruktywną rolę. UE wspiera najbardziej dotknięte tym kryzysem kraje, przede wszystkim Turcję, w ich wysiłkach w celu udzielenia pomocy uchodźcom i migrantom, oraz zapewnienia im ochrony.
4. **Stosunki dobrosąsiedzkie i współpraca regionalna** to dwie zasadnicze części procesu rozszerzenia oraz procesu stabilizacji i stowarzyszenia. Potrzebne są dalsze starania, aby rozstrzygnąć dwustronne spory, które nie powinny wstrzymywać procesu przystąpienia. W tym kontekście ważną rolę odgrywa wciąż współpraca „zachodniobałkańskiej szóstki”, między innymi w ramach procesu berlińskiego.

II

5. **Turcja:** Turcja jest dla Unii Europejskiej kluczowym partnerem. UE zdecydowanie potępiła nieudaną próbę zamachu stanu z dnia 15 lipca, jako bezpośredni atak na zasady demokracji, i wyraziła swoje pełne poparcie, a także solidarność z narodem tureckim i jego demokratycznymi instytucjami. W wyniku tej nieudanej próby zamachu stanu w całej Turcji ogłoszono stan wyjątkowy na okres trzech miesięcy, począwszy od 20 lipca. Jego obowiązywanie przedłużono następnie o kolejne trzy miesiące.

W relacjach między UE a Turcją widoczne są te same długofalowe szanse i wyzwania, co przed 15 lipca. Niemniej jednak daleko idące środki wprowadzone po wydarzeniach tego dnia pogłębiły wiele istotnych problemów odnoszących się do przestrzegania praw podstawowych w kraju, szczególnie wolności słowa, prawa do rzetelnego procesu sądowego i sprawiedliwości proceduralnej. Odnotowano pogorszenie warunków w zakresie wolności słowa i funkcjonowania sądownictwa. Sytuacja w południowo-wschodniej części kraju wciąż stanowi problem najwyższej wagi. W wyniku załamania starań o rozwiązanie kwestii kurdyjskiej, do którego doszło w lipcu 2015 r., sytuacja pod względem bezpieczeństwa w kraju bardzo poważnie się pogorszyła i miało miejsce kilka ataków terrorystycznych na dużą skalę, których sprawstwo przypisywane jest PKK i Daisz i które pozostawiły wiele ofiar śmiertelnych. UE podkreśliła, że działania antyterrorystyczne muszą być proporcjonalne i realizowane z poszanowaniem praw człowieka. Należy bezzwłocznie wznowić proces politycznego rozwiązania kwestii kurdyjskiej. UE jest poważnie zaniepokojona aresztowaniem kilku deputowanych do parlamentu z ramienia partii HDP pod zarzutem rzekomego wspierania działalności terrorystycznej.

Biorąc pod uwagę szeroki zakres i zbiorowy charakter środków zastosowanych od lipca, UE wezwała Turcję, jako kraj kandydujący, do przestrzegania najwyższych standardów w zakresie praworządności i praw podstawowych. Władze tureckie przyjęły wyraźne zobowiązania w tej kwestii. Komisja wzywa Turcję do całkowitego wywiązania się z tych zobowiązań, między innymi przez dopuszczenie międzynarodowego monitorowania przypadków zatrzymania, procesów sądowych i procedur wprowadzonych po próbie zamachu stanu. UE jest zdecydowana współpracować z demokratyczną, sprzyjającą włączeniu społecznemu i stabilną Turcją, aby sprostać naszym wspólnym wyzwaniom.

Niemniej jednak praworządność, prawa człowieka i podstawowe wolności muszą być przestrzegane w każdych okolicznościach, zaś parlament oraz wszystkie siły polityczne reprezentowane w demokratycznych instytucjach w Turcji muszą być w stanie w pełni odgrywać swoją konstytucyjną rolę. W odniesieniu do powracających obecnie rozważań nad złożeniem w parlamencie wniosku ustawodawczego przywracającego karę śmierci UE przypomina, że jednoznaczne odrzucenie kary śmierci jest zasadniczym elementem unijnego dorobku prawnego, a także kluczowym zobowiązaniem międzynarodowym, które Turcja przyjęła.

UE i Turcja zacieśniły swoje stosunki w kluczowych obszarach o wspólnym znaczeniu, uzgodnionych podczas szczytu UE-Turcja w dniu 29 listopada 2015 r. Odbłyły się dialogi polityczne wysokiego szczebla oraz dialogi wysokiego szczebla w dziedzinie energii i gospodarki. Turcja w dalszym ciągu dokładała wyjątkowych starań, aby zapewnić schronienie dla prawie 2,7 mln uchodźców z Syrii i Iraku. Współpraca z UE w sprawie migracji została usprawniona w wyniku wspólnego oświadczenia UE-Turcja z dnia 18 marca 2016 r. W połączeniu z innymi zastosowanymi środkami doprowadziło to do olbrzymiego spadku liczby ofiar na morzu oraz znacznego obniżenia liczby uchodźców i nielegalnych migrantów udających się z Turcji do Grecji. Turcja poczyniła w minionym roku znaczne postępy w zakresie osiągania poziomów referencyjnych określonych w planie działania dotyczącym liberalizacji reżimu wizowego. Komisja przedstawiła wnioski w sprawie zniesienia obowiązku wizowego z zastrzeżeniem, że Turcja osiągnie pozostałe poziomy referencyjne. W ramach procesu przystąpienia otwarto dwa kolejne rozdziały – odpowiednio w listopadzie 2015 r. i w czerwcu 2016 r. Obejmuje to także prace przygotowawcze dotyczące trzech innych rozdziałów, a także stałe aktualizowanie sprawozdań z przeglądu w kluczowych rozdziałach 23 i 24. Obie strony kontynuowały poszukiwanie możliwości udoskonalenia unii celnej. Turcja – jako członek NATO, G20, OBWE i Rady Europy – jest aktywnym podmiotem na arenie międzynarodowej. Czynnie działa także w ramach międzynarodowej koalicji na rzecz walki z Daisz i jest kluczowym partnerem tej koalicji w regionie.

Turcja powinna zmierzyć się z zakłóceniami równowagi makroekonomicznej, przeprowadzić dalsze reformy strukturalne i poprawić otoczenie biznesu, szczególnie w tym trudnym okresie po nieudanej próbie zamachu stanu.

Ponadto, zgodnie ze stanowiskiem Rady i Komisji formułowanym wielokrotnie w poprzednich latach, Turcja powinna bezzwłocznie wypełnić swoje zobowiązania dotyczące całkowitego wdrożenia protokołu dodatkowego i podjąć kroki w kierunku normalizacji stosunków z Republiką Cypryjską. Komisja z zadowoleniem przyjmuje zaangażowanie stron w rozmowy w tej sprawie prowadzone pod egidą ONZ. Obecnie należy skoncentrować się na poczynieniu postępów w tych rozmowach. Zaangażowanie Turcji i jej realny wkład w osiągnięcie kompleksowego porozumienia jest niezbędne dla ułatwienia tych postępów. UE jest gotowa dostosować warunki porozumienia w zgodzie z zasadami stanowiącymi fundament jej istnienia.

6. **Czarnogóra:** Negocjacje z Czarnogórą w sprawie przystąpienia do UE postępują. Wybory parlamentarne w październiku 2016 r. zostały przeprowadzone zgodnie ze znacznie zmienionymi ramami prawnymi i – ogólnie rzecz biorąc – w warunkach sprzyjających większej frekwencji i przejrzystości. Walka wyborcza była naznaczona konkurencyjnością kandydatów i ogólnym poszanowaniem podstawowych wolności. Oczekuje się, że właściwe organy krajowe sprawnie i w przejrzysty sposób zbadają przypadki domniemyanych nieprawidłowości proceduralnych, dokonane aresztowania oraz czasowe zamknięcie dwóch platform komunikacji mobilnej. Ramy prawne w obszarze praworządności są zasadniczo ukończone, a struktura instytucjonalna –

wdrożona. Cały system praworządności musi teraz przynieść lepsze efekty, w szczególności poprawić osiągnięcia w walce z korupcją i przestępczością zorganizowaną. Postępy w zakresie rozdziałów dotyczących praworządności, na które wskazują wymierne rezultaty w ramach walki z korupcją i przestępczością zorganizowaną, będą w dalszym ciągu decydowały o ogólnym tempie negocjacji akcesyjnych. Sytuacja budżetowa Czarnogóry pogorszyła się, a rosnący poziom długu publicznego zagraża stabilności finansów publicznych. Priorytetem dla władz tego kraju powinno być teraz wprowadzenie środków obniżających obecny poziom wydatków i usprawniających pozyskiwanie dochodów budżetowych. Władze te powinny także ograniczyć czynniki zniechęcające do pracy, rozwijać kapitał ludzki oraz wspierać konkurencyjny przemysł nastawiony na wywóz. W grudniu 2015 r. Czarnogóra otrzymała zaproszenie dotyczące jej członkostwa w NATO, co jest ważnym osiągnięciem.

7. **Serbia:** W wyniku przyspieszonych wyborów krajowych, które odbyły się w kwietniu, nowy serbski rząd uwzględnił przystąpienie Serbii do UE jako priorytetowy cel swojego programu. Serbia podjęła istotne kroki w kierunku osiągnięcia tego celu, w wyniku czego otwarto cztery rozdziały negocjacji akcesyjnych, w tym rozdziały o praworządności i o normalizacji stosunków z Kosowem. Ogólne tempo negocjacji w sprawie przystąpienia do UE będzie zależało przede wszystkim od trwałych postępów w tych dwóch rozdziałach. Serbia musi zwiększyć swoje zaangażowanie w dialog z Kosowem, między innymi pod względem realizacji wszystkich zawartych umów. Komisja oczekuje na otwarcie kolejnych rozdziałów w bliskiej przyszłości.

Reformy gospodarcze przynoszą spodziewane rezultaty i powinny być kontynuowane, ze szczególnym naciskiem na restrukturyzację państwowych przedsiębiorstw i obiektów użyteczności publicznej. Przewodnią rolą Serbii w regionie ma ogromne znaczenie dla poprawy powiązań wewnątrz tego regionu i dla utrzymania stabilności. Serbia ucierpiała w wyniku kryzysu migracyjnego i odegrała aktywną i konstruktywną rolę w zarządzaniu mieszanymi przepływami migracyjnymi, a także współpracowała z sąsiednimi krajami w tym zakresie.

8. **Była jugosłowiańska republika Macedonii:** Miniony rok upłynął pod znakiem nieustającego kryzysu politycznego. Utrzymuje się zaniepokojenie wywołane zawłaszczaniem państwa, wpływającym na funkcjonowanie instytucji demokratycznych i kluczowych obszarów życia społecznego. Kraj musi w całości wdrożyć porozumienie z Prżino, przede wszystkim przez zagwarantowanie wiarygodnego procesu wyborczego w kontekście grudniowych przyspieszonych wyborów parlamentarnych. Należy wspierać wysiłki specjalnego prokuratora mające na celu ustanowienie rozliczalności prawnej, zaś parlament musi wprowadzić odpowiedzialność polityczną za stosowanie podsłuchów i wykorzystywanie ich treści. Potrzebne są nadal znaczne postępy, jeśli chodzi o wdrażanie w praktyce priorytetów dotyczących pilnych reform. Należy w dalszym ciągu utrzymywać stabilność makroekonomiczną, a w szczególności należy w sposób bardziej restrykcyjny kontrolować deficyt publiczny, a także poprawić przejrzystość i wykonywanie wydatków publicznych. Wykorzystując ostatnie postępy w zakresie budowania zaufania w stosunkach z Grecją, należy przedsięwziąć zdecydowane kroki w kierunku rozwiązania problemu nazwy. Kraj ten ucierpiał w wyniku kryzysu migracyjnego i współpracował z krajami sąsiednimi i państwami członkowskimi przy zarządzaniu mieszanymi przepływami migracyjnymi.

Niedawne pozytywne wydarzenia w kontekście realizacji porozumienia z Prżino zapewniają politycznym przywódcom realną szansę na ostateczne zażegnanie długotrwałego kryzysu i rozwiązanie problemów systemowych. W tym kontekście Komisja jest gotowa przedłużyć ważność swojego zalecenia dotyczącego rozpoczęcia

negocjacji akcesyjnych z byłą jugosłowiańską republiką Macedonii. Decyzja w tej sprawie będzie jednak zależała od postępów w realizacji porozumienia z Prżino, a w szczególności od przeprowadzenia wiarygodnych wyborów parlamentarnych oraz osiągnięcia znacznego postępu w realizacji priorytetów dotyczących pilnych reform.

9. **Albania:** Albania nieprzerwanie czyni postępy w kierunku spełnienia wszystkich pięciu priorytetowych warunków rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych. Zasadnicze zmiany w konstytucji zostały przyjęte jednomyślnie w lipcu 2016 r., co spowodowało uruchomienie procesu gruntownych i kompleksowych reform wymiaru sprawiedliwości. Częścią tego procesu będzie szczegółowa ponowna ocena pracy sędziów i prokuratorów. Stale wdrażana jest reforma administracji publicznej. Trwają prace w kierunku osiągnięcia trwałych sukcesów w postaci proaktywnie prowadzonych dochodzeń, postępowań i wydawanych wyroków skazujących w ramach walki z korupcją i przestępczością zorganizowaną. Prawa podstawowe są wciąż zasadniczo przestrzegane.

W świetle wspomnianych wyżej postępów w realizacji celów priorytetowych, a także pod warunkiem uzyskania wiarygodnych i wymiernych wyników we wprowadzaniu reformy wymiaru sprawiedliwości – szczególnie ponownej oceny sędziów i prokuratorów („weryfikacja”) – Komisja zaleca rozpoczęcie negocjacji akcesyjnych z Albanią.

10. **Bośnia i Hercegowina:** Bośnia i Hercegowina osiągnęła cele priorytetowe przyjęte w ramach realizowanego przez nią procesu reform, a w szczególności cele określone w leżącym u ich podstaw programie. Na tej podstawie Rada powierzyła Komisji zadanie sporządzenia opinii w sprawie wniosku Bośni i Hercegowiny o członkostwo w Unii. Kraj ten powinien kontynuować znaczące, ukierunkowane na UE wysiłki reformatorskie w celu rozwiązania głęboko zakorzenionych problemów strukturalnych, które wstrzymują jego rozwój, także pod względem społeczno-gospodarczym. Najważniejszym zadaniem jest w dalszym ciągu poprawa praworządności i administracji publicznej zgodnie z europejskimi standardami na wszystkich poziomach władzy, jak również usprawnienie współpracy pomiędzy jej poszczególnymi szczeblami. Przyjęty mechanizm koordynacji w sprawach dotyczących UE musi zostać wdrożony, tak aby kraj ten mógł stawić czoła wyzwaniom związanym z procesem integracji europejskiej, między innymi w zakresie przyjęcia niezbędnych strategii o zasięgu ogólnokrajowym. Podpisanie wymaga Protokół do układu o stabilizacji i stowarzyszeniu, paraflowany w lipcu 2016 r.

11. **Kosowo:** Komisja z zadowoleniem przyjmuje wejście w życie – w dniu 1 kwietnia 2016 r. – układu o stabilizacji i stowarzyszeniu, który zapewnia kompleksowe ramy dla bliższych stosunków polityczno-gospodarczych między UE a Kosowem. Kosowo podjęło ważne kroki w celu spełnienia wymogów planu działania dotyczącego liberalizacji reżimu wizowego, co pozwoliło Komisji wystąpić w maju 2016 r. z oficjalnym wnioskiem o zniesienie obowiązku wizowego pod warunkiem spełnienia dwóch pozostałych wymogów – dotyczących ratyfikacji umowy o przebiegu granicy z Czarnogórą oraz dalszej poprawy wyników walki z przestępczością zorganizowaną i korupcją. Na prace parlamentarne niekorzystny wpływ miały działania blokujące ze strony różnych partii politycznych.

Poszczególne podmioty polityczne muszą znaleźć sposób na przezwycięzenie przedłużającego się impasu politycznego i utorować drogę do pokonania wielu trudności w zakresie reform, dotyczących przede wszystkim praworządności oraz niezbędnych strukturalnych reform gospodarczych związanych z wysokim poziomem bezrobocia. Europejski program reform opracowano, aby wesprzeć proces wprowadzenia w życie układu o stabilizacji i stowarzyszeniu. Kosowo wypełniło pozostałe zobowiązania międzynarodowe dotyczące ustanowienia wyspecjalizowanych izb sądowych i

wyspecjalizowanej prokuratury do celów zbadania zarzutów dotyczących międzynarodowych zbrodni popełnionych w trakcie konfliktu w Kosowie. Mandat misji EULEX został przedłużony do czerwca 2018 r. Kosowo musi zwiększyć swoje zaangażowanie w dialog z Serbią, między innymi pod względem realizacji wszystkich zawartych umów.

V. ZAŁĄCZNIKI

1. Podsumowanie ustaleń zawartych w sprawozdaniach
2. Najważniejsze statystyki

ZAŁĄCZNIK 1 – Podsumowanie ustaleń zawartych w sprawozdaniach

Turcja

Próba wojskowego zamachu stanu przeprowadzona w nocy 15 lipca pozostawiła 241 ofiar śmiertelnych i 2 196 rannych. Turecki rząd – przy wsparciu wszystkich tureckich środowisk politycznych i społeczeństwa – zdołał udaremnić tę próbę. Wielkie Zgromadzenie Narodowe Turcji w symbolicznym geście odbyło specjalne posiedzenie już w dniu 16 lipca i przyjęło deklarację, której poparcia udzieliły wszystkie partie reprezentowane w parlamencie. Odpowiedzialnością za zorganizowanie próby zamachu stanu rząd obciążył ruch Gülena.

UE zdecydowanie i bezzwłocznie potępiła tę próbę, która stanowiła bezpośredni atak na demokrację w Turcji, i przypominała o swoim pełnym poparciu dla instytucji demokratycznych w tym kraju.

Dnia 20 lipca w całej Turcji ogłoszono stan wyjątkowy na okres trzech miesięcy, następnie wydłużony o kolejne trzy miesiące, począwszy od 3 października. Dekretem rządu wprowadzono znaczne zmiany ustawodawcze. Turcja poinformowała Radę Europy o odstąpieniu od obowiązku zagwarantowania szeregu praw podstawowych podlegających ochronie na mocy europejskiej konwencji praw człowieka. W wyniku próby zamachu stanu miały miejsce bardzo liczne przypadki zawieszenia, zwolnienia, aresztowania i zatrzymania w związku z domniemanymi powiązaniem z ruchem Gülena i podejrzeniem udziału w próbie zamachu stanu. Zastosowane środki dotknęły wszystkich grup społecznych, szczególnie pracowników sądownictwa, funkcjonariuszy policji, żandarmerii, wojska, służby cywilnej, samorządów lokalnych, środowisk naukowych, nauczycieli, prawników, pracowników mediów i biznesu. Wiele instytucji i prywatnych przedsiębiorstw zostało zamkniętych, a ich majątek został zajęty lub przekazany instytucjom publicznym.

W następstwie środków wprowadzonych po próbie zamachu UE wezwała władze krajowe do przestrzegania najwyższych standardów w zakresie praworządności i praw podstawowych. Choć między urzędnikami służby cywilnej a państwem powinien istnieć stosunek oparty na zaufaniu i możliwe jest zastosowanie środków zapewniających taką relację, wszelkie zarzuty dotyczące domniemych nadużyć powinny być formułowane w ramach przejrzystych postępowań we wszystkich przypadkach. Odpowiedzialność karna pojedynczych osób może być ustalana wyłącznie przy pełnym poszanowaniu rozdziału władz, całkowitej niezawisłości sądownictwa i prawa każdego człowieka do rzetelnego procesu sądowego, przejawiającego się między innymi w skutecznym dostępie do adwokata. Turcja powinna zapewnić, by wszelkie środki stosowane były tylko w takim zakresie, jakiego wymaga dana sytuacja, i by wszystkie sprawy były zgodne z zasadą konieczności i proporcjonalności. Środki wprowadzone w ramach stanu wyjątkowego są obecnie kontrolowane przez Radę Europy. Turcja powinna jak najszybciej zastosować się do zaleceń Komisarza Praw Człowieka Rady Europy wydanych w październiku 2016 r.

Jeśli chodzi o **kryteria polityczne**, przed próbą zamachu stanu parlament przyjął szeroko zakrojony program prac ustawodawczych służący realizacji rządowego ambitnego programu reform na 2016 r. oraz spełnieniu wymogów ustawodawczych przewidzianych w planie działania dotyczącym liberalizacji reżimu wizowego. Kilka przyjętych aktów prawnych dotyczących praworządności i praw podstawowych nie było jednak zgodnych z europejskimi standardami; dotyczy to na przykład ustawy o ochronie danych osobowych. Prace ustawodawcze przebiegały w atmosferze konfrontacji politycznych. Poważne zaniepokojenie budzi przyjęcie w maju ustawy umożliwiającej zniesienie immunitetu dużej liczby deputowanych, a także będące jej skutkiem listopadowe zatrzymania i aresztowania kilku członków parlamentu z ramienia partii HDP, w tym dwóch współprzewodniczących.

Sytuacja w południowo-wschodniej części kraju wciąż stanowi dla Turcji problem najwyższej wagi. W wyniku załamania starań o rozwiązanie kwestii kurdyjskiej, do którego doszło w lipcu 2015 r., sytuacja pod względem bezpieczeństwa w Turcji bardzo poważnie się pogorszyła; miało miejsce kilka ataków terrorystycznych na dużą skalę, przeprowadzonych przez PKK i Daisz, które pozostawiły wiele ofiar śmiertelnych. Władze rozpoczęły szeroko zakrojoną kampanię walki z terroryzmem z użyciem sił wojskowych i sił bezpieczeństwa, skierowaną przeciwko Partii Pracujących Kurdystanu (PKK), która figuruje w unijnym wykazie organizacji terrorystycznych. Coraz częściej pojawiają się poważne zarzuty dotyczące przypadków naruszenia praw człowieka i nieproporcjonalnego użycia siły przez siły bezpieczeństwa na południowym wschodzie Turcji. Wielu wybranych przedstawicieli i urzędników samorządowych w tej części kraju zostało zawieszonych, usuniętych ze stanowiska lub aresztowanych pod zarzutem związanym z terroryzmem – część z nich na podstawie dekretu wydanego w ramach stanu wyjątkowego po próbie zamachu stanu. Jednakże działania służące zwalczaniu terroryzmu muszą być proporcjonalne i nie mogą naruszać praw człowieka. Rozwiązanie kwestii kurdyjskiej w drodze procesu politycznego to jedyna droga; pojednanie i odbudowa stają się kluczowymi zadaniami także dla władz.

Spółeczeństwo obywatelskie zrobiło wszystko, co w jego mocy, by utrzymać poziom swojej aktywności i zaangażowania w życie publiczne. Niezależne organizacje społeczeństwa obywatelskiego rzadko są włączane w procesy stanowienia prawa i tworzenia polityki. Niektórzy ich przedstawiciele, w tym obrońcy praw człowieka, zostali zatrzymani, a ponadto pojawiają się wiarygodne doniesienia o stosowaniu zastraszania. W ramach działań rządu będących konsekwencją próby zamachu wiele takich organizacji zostało zamkniętych z powodu rzekomych powiązań z ruchem Gülena.

Turcja jest w umiarkowanym stopniu przygotowana do przeprowadzenia reformy administracji publicznej, której przyświecałoby zobowiązanie do zapewnienia otwartej na kontakt z obywatelami administracji. Nastąpiło jednak pogorszenie sytuacji w obszarze służby publicznej i zarządzania zasobami ludzkimi, zwłaszcza w konsekwencji próby zamachu stanu. Nie stwierdzono jeszcze, jakie będą strukturalne skutki środków wprowadzonych po próbie zamachu stanu, jeśli chodzi o funkcjonowanie służby cywilnej.

Przygotowania w zakresie systemu sądowego w Turcji są na wczesnym etapie/widoczny jest pewien poziom gotowości. W minionym roku nastąpiło odwrócenie sytuacji, szczególnie pod względem niezawisłości sądownictwa. Rozległe zmiany w strukturze i składzie sądów najwyższego szczebla budzą poważne zaniepokojenie i są niezgodne z europejskimi standardami. Sędziowie i prokuratorzy byli usuwani ze swych stanowisk, a w niektórych przypadkach aresztowani pod zarzutem zaangażowania w zмовę z ruchem Gülena. Sytuacja w tym zakresie pogorszyła się jeszcze bardziej po lipcowej próbie zamachu stanu, w wyniku której jedna piąta sędziów i prokuratorów została zwolniona, a ich aktywa – zamrożone. Sądownictwo musi pracować w warunkach umożliwiających mu wykonywanie obowiązków w sposób niezależny i bezstronny, przy pełnym poszanowaniu rozdziału władz przez członków władz wykonawczych i ustawodawczych. W ramach stanu wyjątkowego Turcja rozszerzyła katalog przestępstw uzasadniających zastosowanie tymczasowego aresztowania przez okres 30 dni bez przesłuchania przed sądem, wbrew orzecznictwu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, i zastosowała te środki wobec dużej części sądownictwa.

W kraju widoczny jest pewien poziom przygotowania do walki z korupcją. Korupcja jest rozpowszechniona w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem. Przyjęcie nowej strategii i planu działania w zakresie walki z korupcją jest krokiem naprzód, mimo że jego zakres jest stosunkowo niewielki. Istnieją znaczne luki w obowiązujących ramach prawnych, a ingerencja władzy wykonawczej w przebieg dochodzeń i postępowań w głośnych sprawach

dotyczących korupcji jest wciąż źródłem dużego zaniepokojenia. Powszechne jest odczucie obecności korupcji w państwie.

Turcja osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie walki z przestępczością zorganizowaną. Zwiększono potencjał instytucjonalny i przyjęto nowe strategie i plany działania. Niedostępne są jednak statystyki dotyczące liczby prawomocnych wyroków skazujących ani inne ważne wskaźniki. Zbyt rzadko prowadzone są dochodzenia finansowe. Zapobiegawcze zamrożenie aktywów jest rzadko stosowane, a wartość konfiskowanego majątku – niewielka. W ramach walki z terroryzmem obowiązują wszechstronne ramy prawne dotyczące finansowania terroryzmu. Ustawa antyterrorystyczna jest niezgodna z dorobkiem prawnym UE pod względem jej zakresu obowiązywania oraz zawartych w niej definicji, a jej stosowanie budzi poważne zastrzeżenia dotyczące praw podstawowych. Zarówno przepisy prawa karnego, jak i ustawodawstwo dotyczące walki z terrorem powinny być uzgodnione z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, bez ograniczenia zdolności Turcji w zakresie zwalczania terroryzmu. Zasada proporcjonalności musi być przestrzegana w praktyce.

Tureckie ramy prawne zawierają ogólne gwarancje dotyczące przestrzegania praw człowieka i praw podstawowych; przestrzeganie to wymaga jednak dalszej poprawy. Egzekwowanie praw wynikających z europejskiej konwencji praw człowieka oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wciąż nie jest zagwarantowane. Bezpośrednio w następstwie próby zamachu stanu pojawiło się wiele doniesień o poważnym naruszeniu zakazu stosowania tortur i brutalnego traktowania oraz o przypadkach pogwałcenia praw procesowych. Wszystkie zastosowane środki muszą być jednak zgodne z zasadą proporcjonalności i poszanowania praw podstawowych. Nowa ustawa o instytucji ds. praw człowieka i równości w Turcji jest krokiem we właściwym kierunku. Zawiera ona przepisy zakazujące dyskryminacji z wielu powodów, ale nie wymieniono w niej wyraźnie dyskryminacji ze względu na orientację seksualną. Istnieje konieczność przyjęcia w pełni kompleksowej, specjalnej ustawy o zwalczaniu dyskryminacji. W sprawach dotyczących praw człowieka istnieje próżnia prawna, gdyż nowa instytucja ds. praw człowieka i równości nie została jeszcze utworzona. Prawa grup szczególnie wrażliwych i osób należących do mniejszości powinny być należycie chronione. Przemoc na tle płciowym, dyskryminacja, mowa nienawiści skierowana przeciwko mniejszościom, przestępstwa z nienawiści i pogwałcenia praw człowieka w przypadku lesbijek, gejów, osób biseksualnych, transpłciowych i interseksualnych (LGBTI) nadal budzą poważne zaniepokojenie.

Sytuacja w obszarze wolności słowa uległa znacznemu pogorszeniu w minionym roku. Stosowanie prawa w sposób wybiórczy i arbitralny, w szczególności przepisów dotyczących bezpieczeństwa narodowego i walki z terroryzmem, niekorzystnie wpływa na wolność słowa. Poważne zaniepokojenie budzą toczące się już i nowe sprawy karne przeciwko dziennikarzom, pisarzom czy użytkownikom mediów społecznościowych, wycofywanie akredytacji, duża liczba aresztowań dziennikarzy, a także zamykanie wielu ośrodków medialnych w następstwie lipcowej próby zamachu stanu. Wolność zgromadzeń nadal jest nadmiernie ograniczana, zarówno w prawie, jak i w praktyce.

Turcja w dalszym ciągu wyraża poparcie dla rozmów w sprawie rozwiązania kwestii cypryjskiej, toczących się między przywódcami obu społeczności, oraz dla starań specjalnego doradcy Sekretarza Generalnego ONZ. Zaangażowanie Turcji i jej realny wkład w zawarcie tego kompleksowego porozumienia jest niezwykle istotne. Turcja nie wywiązała się jednak z obowiązku pełnego, niedyskryminującego wdrożenia protokołu dodatkowego do układu o stowarzyszeniu, nie usunęła również wszystkich przeszkód dla swobodnego przepływu towarów, w tym ograniczeń dla bezpośrednich połączeń transportowych z Cyprzem. Nie odnotowano żadnych postępów w normalizacji stosunków dwustronnych z Republiką

Cyprijską. Konkluzje dotyczące Turcji, przyjęte przez Radę (do Spraw Ogólnych i Stosunków Zewnętrznych) dnia 11 grudnia 2006 r. i zatwierdzone przez Radę Europejską w grudniu 2006 r., pozostają w mocy. Stwierdzono w nich, że negocjacje w sprawie ośmiu rozdziałów² powiązanych z tureckimi restrykcjami wobec Republiki Cyprijskiej nie zostaną rozpoczęte i że żaden rozdział nie zostanie tymczasowo zamknięty do momentu potwierdzenia przez Komisję, że Turcja w całości wprowadziła w życie protokół dodatkowy do układu o stowarzyszeniu.

Turcja musi jednoznacznie zobowiązać się do utrzymywania stosunków dobrosąsiedzkich, respektowania umów międzynarodowych oraz do pokojowego rozstrzygania sporów zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, zwracając się w razie potrzeby do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. W tym kontekście UE ponownie wyraziła poważne obawy i wezwała Turcję do unikania wszelkiego rodzaju gróźb lub działań skierowanych przeciwko państwu członkowskiemu, oraz źródeł napięć bądź działań, które mogłyby zaszkodzić stosunkom dobrosąsiedzkim oraz pokojowemu rozstrzygnięciu sporów.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, gospodarka turecka jest dobrze rozwinięta i można ją uznać za funkcjonującą gospodarkę rynkową. Duży deficyt obrotów bieżących sprawia jednak, że jest ona podatna na zachwiania warunków finansowych, zmiany opinii międzynarodowych inwestorów oraz ryzyko o charakterze politycznym. Bank centralny obniżył stopy procentowe, mimo że inflacja utrzymywała się znacznie powyżej oficjalnego celu inflacyjnego. Otoczenie biznesowe w dalszym ciągu się pogarszało z uwagi na działania wymierzone przeciwko najważniejszemu ośrodkom medialnym, przedsiębiorcom i przeciwnikom politycznym; działania te oparto na aktywnym wykorzystaniu organów podatkowych, jednostki ds. walki z przestępstwami finansowymi oraz sądów. Wprowadzanie reform strukturalnych mających na celu poprawę funkcjonowania rynków towarów, usług i rynków pracy utknęło w martwym punkcie. Nastąpiło ogólne pogorszenie panujących warunków.

Turcja osiągnęła zadowalający poziom przygotowań pod względem swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz UE. W wielu obszarach poczyniono pewne postępy, w szczególności za pomocą dalszej liberalizacji sektora energetycznego. Wciąż istnieją znaczące problemy dotyczące jakości kształcenia. Utrudniony jest także dostęp dziewcząt do edukacji. Wskutek realnego wzrostu wartości liry zmniejszyła się konkurencyjność cenowa tureckiej gospodarki.

W odniesieniu do **zdolności do przyjęcia zobowiązań wynikających z członkostwa** Turcja kontynuowała dostosowywanie swoich przepisów do dorobku prawnego UE. Z jednym pozytywnym wyjątkiem prac związanych z liberalizacją reżimu wizowego, działania realizowane były w powolnym tempie. Turcja poczyniła znaczne postępy w obszarach prawa spółek, sieci transeuropejskich oraz nauki i badań naukowych; osiągnęła także zadowalający poziom przygotowań w obszarach swobodnego przepływu towarów, prawa własności intelektualnej, usług finansowych, polityki wobec przedsiębiorstw i polityki przemysłowej, ochrony konsumentów i zdrowia, unii celnej, stosunków zewnętrznych i kontroli finansowej. Turcja jest w umiarkowanym stopniu przygotowana do przystąpienia w dziedzinie zamówień publicznych, gdyż w dostosowaniu jej przepisów istnieją znaczące luki. Równie umiarkowany stopień przygotowania odnotowuje się w obszarze statystyk i polityki transportowej, gdzie potrzebne są dalsze istotne starania w szerokim zakresie. Turcja jest tylko w pewnym stopniu przygotowana w kwestiach środowiska i zmiany klimatu, w których należy ustanowić i wdrożyć ambitniejszą i lepiej skoordynowaną politykę. We wszystkich

²Swobodny przepływ towarów, prawo przedsiębiorczości i swoboda świadczenia usług, usługi finansowe, rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich, rybołówstwo, polityka transportowa, unia celna i stosunki wewnętrzne.

obszarach należy poświęcić więcej uwagi egzekwowaniu przepisów, natomiast w wielu obszarach osiągnięcie dostosowania przepisów do dorobku prawnego UE wymaga dalszych znaczących postępów.

Czarnogóra

Jeśli chodzi o **kryteria polityczne** porozumienie polityczne dotyczące organizacji wolnych i uczciwych wyborów doprowadziło do powołania w maju „rządu zaufania wyborczego”. Pomimo utrzymującej się polaryzacji środowiska politycznego świadczy to o zdolności do zawierania kompromisów między rządem a niektórymi częściami opozycji. Wybory parlamentarne w październiku 2016 r. zostały przeprowadzone według znacznie zmienionych ram prawnych. Pomimo opóźnień z przyczyn technicznych oraz trudnych relacji między odpowiedzialnymi instytucjami przygotowania do wyborów odbyły się zasadniczo przy większym zaangażowaniu wszystkich zainteresowanych i w bardziej przejrzysty sposób. Wybory przebiegły w sposób konkurencyjny i z ogólnym poszanowaniem podstawowych wolności. Oczekuje się, że właściwe organy krajowe sprawnie i w przejrzysty sposób zbadają przypadki domniemanych nieprawidłowości proceduralnych, dokonane aresztowania oraz czasowe zamknięcie dwóch platform komunikacji mobilnej. Domniemane nadużycie środków publicznych na cele polityczne partii („afery z ujawnionymi nagraniami”) nie miało żadnych konsekwencji politycznych.

Czarnogóra jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem reformy administracji publicznej. Poczyniono pewne postępy, przyjmując strategię reformy administracji publicznej na lata 2016–2020, program reform dotyczących zarządzania finansami publicznymi, czy wprowadzając w życie nową ustawę o wynagrodzeniach i upraszczając procedury administracyjne. Potrzebna jest jednak determinacja polityczna, aby skutecznie przeprowadzić odpolitycznienie służby cywilnej i nadać administracji państwowej właściwe rozmiary.

System sądowy jest w umiarkowanym stopniu przygotowany. W okresie sprawozdawczym Czarnogóra poczyniła pewne postępy w tym zakresie. Poprawiły się zdolności Rady Sędziów i Prokuratorów. Nowe ustawodawstwo dotyczące zwiększenia niezawisłości, rozliczalności i profesjonalizmu sądów, a także kodeks etyki zawodowej, nie zostały jeszcze w całości wdrożone. Należy kontynuować działania służące zmniejszeniu liczby spraw zawisłych i skróceniu całkowitej długości postępowania.

Czarnogóra osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie walki z korupcją. Korupcja jest rozpowszechniona w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem. W 2016 r. rozpoczęła działalność Agencja Antykorupcyjna. Proces budowania instytucji jest w dużej mierze zakończony. Wszystkie instytucje powinny przyjąć bardziej proaktywne podejście do wypełniania swojego mandatu. Pomimo podjętych dalszych kroków sukcesy w zakresie dochodzeń i wyroków skazujących, szczególnie w sprawach dotyczących korupcji na wysokim szczeblu oraz w zakresie zapobiegania korupcji, są niewielkie. Czarnogóra musi zwiększyć zdolność do prowadzenia dochodzeń finansowych i osiągnąć sukcesy w zajmowaniu i konfiskacie mienia pochodzącego z działalności przestępczej.

Czarnogóra osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie walki z przestępczością zorganizowaną. Poczyniła pewne postępy, zwłaszcza jeśli chodzi o poprawę ram prawnych, regulacyjnych i instytucjonalnych. Należy kontynuować wysiłki w celu osiągnięcia skuteczności w ściganiu przestępczości zorganizowanej, zwłaszcza w zakresie handlu ludźmi i prania pieniędzy, w których wyniki są niewielkie. Liczba wykrytych podejrzanych transakcji bankowych jest wciąż niska.

Czarnogóra ukończyła kilka reform ustawodawczych, aby dostosować swoje przepisy do standardów unijnych i międzynarodowych w zakresie praw człowieka, a także zagwarantować wdrożenie odpowiednich mechanizmów w celu ochrony grup szczególnie wrażliwych przed dyskryminacją. Wprowadzanie w życie tego ustawodawstwa jest niedostateczne. Zmiany w szeroko rozumianym ustawodawstwie mające zapewnić spójną politykę sankcji za naruszanie praw człowieka nie zostały jeszcze przyjęte. Potencjał instytucjonalny wymaga zwiększenia. Mniejszość romska jest wciąż grupą najbardziej wrażliwą i najczęściej dyskryminowaną w różnych sferach życia.

Czarnogóra osiągnęła pewien stopień przygotowania w obszarze wolności słowa, ale w minionym roku nie odnotowano żadnych postępów w tym zakresie. Liczba spraw o zniesławienie pozostaje wysoka, co świadczy o słabych mechanizmach samoregulacji, a także o pewnym niezrozumieniu roli mediów. Czarnogóra nie dostosowała jeszcze swoich przepisów do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Siedziba jednej spółki medialnej została zniszczona, a kilku dziennikarzy padło ofiarą napaści fizycznej i słownej, połączonej z groźbami, podczas protestów antyrządowych, które miały miejsce w październiku 2015 r. Nie odnotowano żadnych postępów w sprawie ataków na dziennikarzy. Należy zapewnić przejrzystość i niedyskryminację w ramach państwowych ogłoszeń publikowanych w mediach. Zmieniony kodeks etyki dziennikarskiej powinien być skutecznie i jednolicie stosowany przez całą społeczność pracowników mediów.

Czarnogóra nadal odgrywała konstruktywną rolę w ramach współpracy regionalnej. Ratyfikowała porozumienia o przebiegu granic z Bośnią i Hercegowiną oraz Kosowem*.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Czarnogóra jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Osiągnięto pewien postęp w usprawnieniu funkcjonowania rynku finansowego i rynku pracy, a także w poprawie otoczenia biznesu. Inwestycje w infrastrukturę i turystykę wspierają działalność gospodarczą. Zaniepokojenie budzi szybko rosnący dług publiczny i wysoki deficyt budżetowy w połączeniu z nierównowagą zewnętrzną i wysokim bezrobociem. Połączone skutki szeroko zakrojonych inwestycji w infrastrukturę publiczną oraz kilku nowych kosztownych programów wydatków socjalnych narażają na szwank stabilność budżetową. Potrzebne są natychmiastowe środki naprawcze, do wprowadzenia których wezwano w wytycznych politycznych programu reform gospodarczych. Inne problemy, które należy rozwiązać, obejmują wysoki poziom nierównowagi zewnętrznej i małe uczestnictwo w rynku pracy, a także wciąż niski wzrost akcji kredytowej przy wysokim odsetku zagrożonych kredytów bankowych.

Czarnogóra jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Pewne postępy udało się osiągnąć, jeśli chodzi o poprawę jakości infrastruktury, rynek energii i cyfryzację gospodarki. Wsparcie dla MŚP jest skromne, ale stopniowo się rozwija. Potrzebne są jednak znaczne wysiłki, aby rozwinąć kapitał ludzki i konkurencyjny przemysł nastawiony na wywóz.

Jeśli chodzi o **zdolność do wywiązania się z obowiązków wynikających z członkostwa**, przeprowadzono znaczące prace mające na celu dostosowanie przepisów i przygotowanie do wdrożenia dorobku prawnego UE; w wielu rozdziałach Czarnogóra jest przygotowana w umiarkowanym stopniu – dotyczy to swobodnego przepływu towarów, zamówień

* Użycie tej nazwy nie wpływa na stanowiska w sprawie statusu Kosowa i jest zgodne z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 1244/1999 oraz z opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Deklaracji niepodległości Kosowa.

publicznych, statystyki, a także wymiaru sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa. Czarnogóra w dalszym ciągu dostosowuje swoje przepisy do wszystkich unijnych stanowisk i deklaracji z zakresu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Znajduje się na wczesnym etapie przygotowań, jeśli chodzi o rybołówstwo oraz przepisy budżetowe i finansowe, a w obszarze środowiska i zmiany klimatu przygotowania osiągnęły już pewien poziom. Należyte postępy poczyniono w obszarach swobodnego przepływu towarów, rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, bezpieczeństwa żywności, polityki weterynaryjnej i fitosanitarnej, energii, środowiska i zmiany klimatu, unii celnej, stosunków zewnętrznych i kontroli finansowej. W przyszłości Czarnogóra powinna skupić się w szczególności na polityce konkurencji oraz polityce gospodarczej i pieniężnej. Znaczącym wyzwaniem dla Czarnogóry jest wciąż zwiększenie potencjału administracyjnego, który jest niezbędny, by zagwarantować stosowanie dorobku prawnego UE.

Serbia

W kwestii **kryteriów politycznych** przedterminowe wybory krajowe, zorganizowane w kwietniu wraz z wyborami władz regionów i samorządów lokalnych, przebiegły w spokojnej atmosferze. Dalsze działania będą potrzebne w związku z zaleceniami międzynarodowych obserwatorów, dotyczącymi między innymi zagwarantowania przejrzystości w zakresie finansowania kampanii wyborczych oraz procesu rejestracji. Celem priorytetowym programu nowego rządu było przystąpienie Serbii do UE. Zwiększyło się zaangażowanie parlamentu i innych zainteresowanych stron, w tym społeczeństwa obywatelskiego, w proces akcesyjny. Należy poprawić integracyjny charakter, przejrzystość i jakość stanowienia prawa oraz skuteczność nadzoru nad władzą wykonawczą, a równocześnie ograniczyć stosowanie pilnych procedur. Reforma konstytucyjna jest potrzebna w celu dostosowania przepisów do standardów UE w niektórych obszarach. Istnieje pole do lepszej współpracy między władzą wykonawczą a niezależnymi instytucjami regulacyjnymi.

Serbia jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem reformy administracji publicznej. Osiągnięto należyty postęp dzięki przyjęciu programu reform w zakresie zarządzania finansami publicznymi, strategii w zakresie e-administracji i reformy regulacyjnej oraz kształtowania polityki, a także nowych przepisów dotyczących procedur administracyjnych, wynagrodzeń funkcjonariuszy publicznych oraz urzędników służby cywilnej zatrudnionych w samorządach lokalnych i regionalnych. Serbia musi zrealizować założone cele reformatorskie, sprofesjonalizować i odpolitycznić administrację, a także zapewnić większą przejrzystość procesu rekrutacji i zwolnień, zwłaszcza w przypadku kadry kierowniczej wyższego szczebla.

W systemie sądowym osiągnięto pewien stopień przygotowania. Podjęto pewne kroki, aby wspierać system rekrutacji opartej na kompetencjach i zharmonizować orzecznictwo. Potrzebne są dalsze starania, aby uporać się z problemem politycznego oddziaływania. Jakość i wydajność sądownictwa oraz dostęp do wymiaru sprawiedliwości wciąż obniżają: nierówny podział obciążenia pracą, uciążliwe zaległości w rozpatrywaniu spraw oraz brak systemu nieodpłatnej pomocy prawnej.

W zakresie zapobiegania korupcji i jej zwalczania Serbia osiągnęła pewien stopień przygotowania. Korupcja jest rozpowszechniona w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem. Działania antykorupcyjne nie przyniosły jeszcze wyraźnych efektów. Struktura instytucjonalna nie pełni jeszcze funkcji wiarygodnego środka odstraszającego, jeśli chodzi o praktyki korupcyjne. Potrzebne są sukcesy w postaci skutecznego dochodzeń, postępowań i wyroków skazujących w sprawach o korupcję.

Serbia osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie walki z przestępczością zorganizowaną. Pewne postępy dostrzega się w przyjęciu nowych przepisów dotyczących policji, reorganizacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz w przyjęciu pierwszej oceny zagrożenia poważną i zorganizowaną przestępczością (SOCTA) z wykorzystaniem metodologii Europolu. Wciąż potrzebne są wiarygodne sukcesy w zakresie walki z przestępczością zorganizowaną.

Obowiązują już ramy prawne i instytucjonalne dotyczące poszanowania praw podstawowych. Należy zapewnić spójne wdrażanie w całym kraju, w tym jeśli chodzi o ochronę mniejszości. Nie poczyniono żadnych postępów w kierunku poprawy warunków pełnego korzystania z wolności słowa, w odniesieniu do której Serbia osiągnęła pewien stopień przygotowania. Spośród krajów objętych procesem rozszerzenia Serbia jako pierwsza wprowadziła unijny wskaźnik równouprawnienia płci. Potrzebne są dalsze starania, aby poprawić sytuację osób należących do grup najbardziej dyskryminowanych (Romów, lesbijek, gejów, osób biseksualnych, transpłciowych i interseksualnych, osób niepełnosprawnych, osób cierpiących na HIV/AIDS oraz innych słabszych grup społecznych).

Serbia uczestniczyła konstruktywnie w inicjatywach regionalnych i dążyła do poprawy swoich stosunków dwustronnych w duchu pojednania, stosunków dobrosąsiedzkich i stworzenia klimatu sprzyjającego poruszeniu otwartych wciąż kwestii w stosunkach dwustronnych i wyjaśnieniu zaszłości. Pozytywną zmianą było podpisanie w czerwcu wspólnej deklaracji z Chorwacją rozwiązującej pewne problemy dwustronne. Takie podejście ma kluczowe znaczenie dla pojednania, pokoju i współpracy w regionie i powinno być konsekwentnie stosowane.

W kwestii **normalizacji stosunków z Kosowem** Serbia nadal wykazywała zdecydowanie, aby wdrażać umowy osiągnięte w ramach dialogu wspieranego przez UE. Postępy były niewielkie, także ze względu na proces wyborczy w Serbii i sytuację wewnętrzną w Kosowie. Szybsze tempo działań odzyskano jednak w sierpniu 2016 r. wraz z rozpoczęciem prac nad mostem w Mitrowicy i wprowadzeniem swobody przemieszczania się. Potrzebne są dalsze starania w celu wykonania zawartych już porozumień z Kosowem. Podjęte kroki powinny mieć pozytywny i konkretny wpływ na codzienne życie obywateli w Serbii i Kosowie.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Serbia jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Poczyniono należyte postępy, aby wyeliminować pewne niedociągnięcia polityki, szczególnie w odniesieniu do deficytu budżetowego i restrukturyzacji państwowych przedsiębiorstw. Reformy gospodarcze przyniosły wyraźne wyniki pod względem perspektyw wzrostu i zmniejszenia nierównowagi wewnętrznej i zewnętrznej. Ze względu na w dalszym ciągu wysoki poziom długu publicznego należy kontynuować konsolidację budżetową. Nadal nie ukończono restrukturyzacji dużych państwowych obiektów użyteczności publicznej. Akcja kredytowa banków powoli się ożywia, ale problemem wciąż jest wysoki poziom kredytów zagrożonych. Bezrobocie jest nadal wysokie, szczególnie wśród ludzi młodych. Dalszy rozwój sektora prywatnego jest hamowany przez niedociągnięcia w zakresie praworządności.

Serbia jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Inwestycje publiczne i prywatne wzrosły, lecz poziom aktywności inwestycyjnej nie jest wystarczający w stosunku do potrzeb gospodarki. Jakość, równość i przydatność kształcenia i szkolenia nie odpowiadają potrzebom społeczeństwa. **Pewien postęp** osiągnięto, jeśli chodzi o wsparcie dla przedsiębiorczości i dla MŚP, ale borykają się one z wieloma trudnościami, takimi jak brak przewidywalności w otoczeniu biznesu, wysoki poziom obciążeń parafiskalnych, a także utrudniony i kosztowny dostęp do finansowania.

Jeśli chodzi o **zdolność do przyjęcia zobowiązań wynikających z członkostwa**, Serbia kontynuowała dostosowywanie swoich przepisów do dorobku prawnego UE we wszystkich dziedzinach. Odpowiednie zasoby finansowe i ludzkie oraz stabilne ramy strategiczne będą miały kluczowe znaczenie dla utrzymania tempa reform. Serbia osiągnęła zadowalający poziom przygotowań w takich obszarach jak prawo spółek, własność intelektualna, nauka i badania, edukacja i kultura oraz cła. Serbia musi w większym stopniu poprawić planowanie inwestycji i ustanawianie priorytetów pod względem dojrzałych projektów infrastrukturalnych o strategicznym znaczeniu za pomocą swojego jednolitego wykazu projektów oraz Krajowego Komitetu Inwestycyjnego, zwłaszcza w dziedzinie energii i transportu. W obszarach: zamówień publicznych, statystyki, polityki pieniężnej lub kontroli finansowej Serbia osiągnęła umiarkowany poziom przygotowania. W okresie poprzedzającym przystąpienie Serbia będzie musiała stopniowo dostosować swoją politykę zagraniczną i politykę bezpieczeństwa do wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej. Musi też w trybie pilnym zająć się problemem nieprzestrzegania postanowień układu o stabilizacji i stowarzyszeniu, w szczególności w zakresie stosowania środków ochronnych w odniesieniu do niektórych produktów rolnych, kontroli pomocy państwa oraz dyskryminacji podatkowej.

Serbia w dalszym ciągu ponosiła ciężar kryzysu migracyjnego. Stanowił on znaczne obciążenie dla jej systemu azylowego i migracyjnego. W dalszym ciągu współpracowała z sąsiednimi krajami i państwami członkowskimi, zapewniała skuteczną kontrolę przesiewową uchodźców i migrantów, a także dokładała znaczących starań, aby zapewniać schronienie i pomoc humanitarną, przy wsparciu ze strony UE i innych podmiotów. Ważne jest, aby Serbia utrzymała swe dotychczasowe zaangażowanie. Powinna także kontynuować starania, aby zmniejszyć liczbę nieuzasadnionych wniosków o azyl składanych przez swoich obywateli w państwach członkowskich UE.

Była jugosłowiańska republika Macedonii

Jeśli chodzi o **kryteria polityczne**, kraj mierzył się z trwającym wciąż, najpoważniejszym kryzysem politycznym od 2001 r. Demokracja i praworządność są stale stawiane pod znakiem zapytania, w szczególności w wyniku zawłaszczania państwa, utrudniającego funkcjonowanie instytucji demokratycznych oraz kluczowych obszarów życia społecznego. Kraj boryka się z głęboko podzielonym środowiskiem politycznym oraz brakiem skłonności do kompromisu. W dniach 20 lipca i 31 sierpnia 2016 r. przywódcy czterech głównych partii politycznych osiągnęli konsensus w sprawie realizacji porozumienia z Prżino, między innymi wyznaczając na 11 grudnia 2016 r. termin przedterminowych wyborów parlamentarnych i deklarując swoje poparcie dla prac specjalnego prokuratora. Po raz kolejny zadeklarowali także gotowość do realizacji priorytetów dotyczących pilnych reform.

Sytuacja w zakresie kontaktów między grupami etnicznymi nadal jest niestabilna. Należy przeprowadzić – w sposób przejrzysty i integrujący – przegląd umowy ramowej z Ochrydy, która zakończyła konflikt z 2001 r. i określa ramy stosunków między grupami etnicznymi w kraju.

Spółeczeństwo obywatelskie odgrywa konstruktywną rolę we wspieraniu procesów demokratycznych i zapewnianiu lepszych mechanizmów kontroli i równowagi. Tymczasem organizacje społeczeństwa obywatelskiego nadal wyrażają zaniepokojenie z powodu pogarszania się warunków, w jakich funkcjonują, a także ograniczonego zaangażowania rządu w dialog, jak również publicznych ataków ze strony polityków i mediów prorządowych.

Kraj jest w umiarkowanym stopniu przygotowany pod względem reformy administracji publicznej. W minionym roku odnotowano pewne – choć skromne – postępy w tym zakresie. Rozpoczęto wprowadzanie w życie nowych ram prawnych w dziedzinie zarządzania zasobami ludzkimi. Niewystarczające są jednak postępy w zakresie wdrażania poprzednich zaleceń Komisji. Zamiast wstrzymać tymczasowe umowy, kontynuowano proces przekształcania ich w umowy na czas nieokreślony bez konkursu otwartego. Zaniepokojenie budzą wciąż: nieskuteczny łańcuch odpowiedzialności, wykorzystanie sektora publicznego do celów politycznych, zarzuty dotyczące wywierania presji na pracowników służby cywilnej oraz domniemane upolitycznienie administracji w roku wyborczym. Z dużym opóźnieniem przygotowywana jest strategia kompleksowej reformy administracji publicznej na lata 2017–2022. Ponadto brak woli politycznej, aby zrealizować niezbędne reformy w zarządzaniu finansami publicznymi, doprowadził do znacznego obniżenia pomocy finansowej UE w 2016 r.

Osiągnięto pewien stopień przygotowania, jeśli chodzi o krajowy system sądowy. Sytuacja pogarsza się jednak od 2014 r., a osiągnięcia poprzedniej dekady i przeprowadzonych wówczas reform zostały naruszone przez nieustanną ingerencję polityczną w pracę sądownictwa. Władze nie wykazały woli politycznej, która jest niezbędna do skutecznego rozwiązania zasadniczych problemów wskazanych w priorytetach dotyczących pilnych reform. Przeszkody, jakie napotkał nowo powołany specjalny prokurator, świadczą o konieczności skutecznego rozwiązania problemu braku niezawisłości sądów oraz wymierzania sprawiedliwości w sposób wybiórczy.

Jeśli chodzi o walkę z korupcją, kraj osiągnął pewien poziom przygotowania. Zjawisko to jest rozpowszechnione w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem. Tworzone są ramy prawne i instytucjonalne w tym zakresie. Skuteczność dotychczasowych starań ograniczają jednak niedociągnięcia strukturalne wewnątrz Państwowej Komisji ds. Zapobiegania Korupcji oraz ingerencja polityczna w jej działanie. Wciąż nie osiągnięto przekonujących sukcesów, szczególnie w sprawach dotyczących korupcji na wysokim szczeblu. Pod względem walki z przestępczością zorganizowaną kraj osiągnął pewien poziom przygotowania. Ramy ustawodawcze są zasadniczo zgodne z europejskimi standardami; opracowano także strategię działania w tej kwestii. Należy jednak rozwinąć zdolności organów ścigania w zakresie prowadzenia dochodzeń w sprawach dotyczących przestępstw finansowych, jak również konfiskaty mienia.

Co się tyczy ochrony praw człowieka, ramy prawne i instytucjonalne są w dużej mierze zgodne z europejskimi standardami w tym zakresie. Potrzeba więcej starań, aby zapewnić poszanowanie praw człowieka w odniesieniu do grup szczególnie wrażliwych, w tym uchodźców i migrantów. Nadal widoczny jest brak woli politycznej i odpowiednich zasobów pozwalających właściwym organom nadzorczym i regulacyjnym na pełnienie swojej funkcji w sposób niezależny i skuteczny. Najbardziej zmarginalizowane grupy społeczne wciąż nie mają zagwarantowanej pełnej ochrony. W obszarze wolności słowa kraj osiągnął pewien poziom przygotowania. Przy obecnym klimacie politycznym stan wolności słowa i sytuacja mediów dają jednak poważne powody do niepokoju.

Jeśli chodzi o współpracę regionalną, kraj zasadniczo podtrzymuje dobre stosunki z innymi krajami objętymi procesem rozszerzenia, a także aktywnie angażuje się w inicjatywy regionalne. Podjęto kroki w kierunku poprawy stosunków dobrosąsiedzkich, między innymi w postaci niedawnych postępów we wdrażaniu środków budowy zaufania w stosunkach z Grecją. W trybie pilnym należy rozwiązać problem nazwy kraju.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, była jugosłowiańska republika Macedonii wykazuje należyty poziom przygotowania pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki

rynkowej. Ogółem, w okresie sprawozdawczym nie poczyniono żadnych postępów w kierunku stworzenia takiej gospodarki. W 2015 r. udało się zachować stabilność makroekonomiczną i poprawić otoczenie makroekonomiczne. Sprzyjały temu znaczne wydatki publiczne na infrastrukturę oraz bezpośrednie inwestycje zagraniczne, mimo że w pierwszym kwartale 2016 r. dały się zauważyć pewne niedociągnięcia. Mimo że bezrobocie pozostaje na wysokim poziomie, szczególnie wśród osób młodych, w okresie sprawozdawczym odnotowano jego spadek. Utrzymują się jednak pewne słabe punkty, takie jak niska konkurencyjność krajowego sektora prywatnego, dla którego obciążeniem jest niedostateczny poziom wykonania umów, rozległa gospodarka nieformalna oraz utrudniony dostęp do finansowania. Zarządzanie finansami publicznymi nie poprawiło się, a dług publiczny wzrósł.

Gospodarka osiągnęła umiarkowany poziom przygotowania, aby móc sprostać presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Poczyniono pewne postępy w ramach wspierania innowacji i inwestycji zagranicznych, a proces cyfryzacji postępuje w szybkim tempie. Dywersyfikacja gospodarki jest jednak niewielka, a przemysł wytwórczy jest oparty w dużej mierze na produkcji zapewniającej niewielką wartość dodaną. Gospodarka nadal boryka się z niedociągnięciami w programach nauczania, niskimi wskaźnikami innowacji oraz znacznymi potrzebami inwestycyjnymi, między innymi w zakresie infrastruktury publicznej – wszystko to sprawia, że gospodarka ta jest mniej konkurencyjna.

Pod względem **zdolności do wywiązywania się z obowiązków wynikających z członkostwa** w wielu dziedzinach, takich jak konkurencyjność, transport i energia, kraj jest przygotowany w stopniu umiarkowanym. Potrzebne są dalsze wysiłki w całym spektrum działań, ale w szczególności w tych kilku obszarach, w których przygotowania są załedwie na wczesnym etapie, takich jak swoboda przemieszczania się pracowników. Potrzebny jest również większy nacisk na budowanie potencjału administracyjnego oraz skuteczne wprowadzanie w życie.

Była jugosłowiańska republika Macedonii w dalszym ciągu ponosi ciężar kryzysu migracyjnego. Kryzys ten stanowi znaczne obciążenie dla jej systemu azylowego i migracyjnego. W dalszym ciągu współpracuje ona z sąsiednimi krajami i państwami członkowskimi, dokładając starań, aby zapewniać schronienie i pomoc humanitarną, przy wsparciu ze strony UE i innych podmiotów. Powinna kontynuować wysiłki w celu zapewnienia skutecznej kontroli przesiewowej uchodźców i migrantów oraz zaspokoić uzasadnione potrzeby w zakresie ich ochrony. Powinna też w dalszym ciągu dokładać starań, aby zmniejszyć liczbę nieuzasadnionych wniosków o azyl składanych przez swoich obywateli w państwach członkowskich UE.

Albania

Jeśli chodzi o **kryteria polityczne**, parlament Albanii – pokonując wcześniejszy rozłam – przyjął jednomyślnie zmiany do konstytucji mające na celu zainicjowanie głębokiej i kompleksowej reformy wymiaru sprawiedliwości i wykluczenie przestępców z pełnienia funkcji publicznych. W kontekście następnych wyborów parlamentarnych, które odbędą się w 2017 r., oczekuje się, że Albania przyjmie z odpowiednim wyprzedzeniem zmiany w prawie wyborczym i związane z tym reformy. Powinny one w pierwszej kolejności służyć rozwiązaniu problemu, jakim jest brak bezstronności i profesjonalizmu administracji wyborczej. Przyjęcie ustawy o powołaniu krajowej rady ds. społeczeństwa obywatelskiego zapewniło ramy dla bardziej ustrukturyzowanych konsultacji z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego.

Albania jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem reformy administracji publicznej. Kontynuowane jest wdrażanie bardziej przejrzystych procedur rekrutacji urzędników służby cywilnej, a także wprowadzanie strategii reformy administracji publicznej i strategii reformy zarządzania finansami publicznymi. Dalsze postępy mają kluczowe znaczenie dla utrwalenia osiągnięć sprzyjających bardziej wydajnej, odpolitycznionej i profesjonalnej administracji publicznej.

Osiągnięto pewien poziom przygotowania, jeśli chodzi o albański system sądowy. Przyjęto zmiany do konstytucji związane z organizacją i funkcjonowaniem systemu sądowego. Utorowano w ten sposób drogę do kompleksowej i gruntownej reformy wymiaru sprawiedliwości. Prace nad powiązanymi przepisami wykonawczymi również postępowały: przyjęto ustawę o ponownej ocenie (weryfikacji) sędziów, prokuratorów i doradców prawnych, a także zestaw kluczowych ustaw określających reorganizację instytucjonalną struktur sądowych. Oprócz tego około 40 innych tekstów ustawodawczych znajduje się na różnych etapach przygotowania. Potrzebne są dalsze postępy w celu przyjęcia i wdrożenia tego ustawodawstwa. Administracja w ramach wymiaru sprawiedliwości jest wciąż powolna i niewydajna, a korupcja jest wciąż rozpowszechniona w całym sektorze.

Albania osiągnęła pewien poziom przygotowania w zakresie walki z korupcją. Przyjęto ustawę o ochronie osób zgłaszających przypadki naruszenia. Prokuratura i policja zyskała dostęp do krajowych elektronicznych rejestrów publicznych w celu wymiany wrażliwych informacji i zwiększenia efektywności dochodzeń. Potrzebne są dalsze postępy, aby zapewnić trwałe sukcesy w prowadzeniu dochodzeń, postępowań i wydawaniu wyroków skazujących. Potrzeba więcej starań, aby wyeliminować korupcję na wysokim szczeblu. Należy usprawnić proaktywne techniki śledcze, systematyczne oceny ryzyka oraz współpracę międzyinstytucjonalną. Korupcja jest rozpowszechniona w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem.

Kraj osiągnął pewien stopień przygotowania w zakresie walki z przestępczością zorganizowaną. Poczyniono pewne postępy, w szczególności w zakresie identyfikacji i niszczenia upraw konopi. Zmodernizowano policję oraz zacieśniono międzynarodową współpracę policyjną, zwłaszcza współpracę z Europolem. Współpraca między policją a prokuraturą wymaga jednak dalszego usprawnienia, aby możliwe było skuteczniejsze rozbijanie siatek przestępczych. Liczba prawomocnych wyroków skazujących w sprawach dotyczących przestępczości zorganizowanej jest wciąż niewielka, przy czym w ostatnich latach odnotowano jedynie nieznaczny jej wzrost. Dochodzenia finansowe dotyczące organizacji przestępczych nie są ani systematycznie stosowane, ani skuteczne. Sukcesy w zakresie zamrażania i konfiskaty nielegalnie pozyskanego mienia są bardzo niewielkie.

Ramy prawne dotyczące ochrony praw człowieka zasadniczo spełniają europejskie standardy. Albania ratyfikowała większość międzynarodowych konwencji dotyczących praw człowieka. Egzekwowanie mechanizmów ochrony praw człowieka wymaga jednak poprawy. Jeśli chodzi o wolność słowa, Albania osiągnęła pewien poziom przygotowania / jest przygotowana w stopniu umiarkowanym. Ogólne otoczenie sprzyja wolności słowa, ale potrzebne jest lepsze wdrażanie obowiązującego ustawodawstwa. Należy ugruntować niezależność organu regulacyjnego i nadawcy publicznego, a także zwiększyć przejrzystość zamieszczania reklam w mediach przez organy państwowe. Albania zastosowała środki mające na celu rozwiązanie kwestii zwrotu mienia skonfiskowanego w okresie rządów władz komunistycznych lub wypłaty rekompensat. Obowiązuje nowe prawo przewidujące stworzenie krajowego mechanizmu kompensacyjnego. Proces rejestracji własności również powinien przebiegać

sprawniej. Poprawy wymagają warunki bytowe Romów i Egipcjan³. Potrzebne są dodatkowe starania, aby zapewnić sukcesy w prowadzeniu spraw dotyczących dyskryminacji. Wciąż niewydolne są mechanizmy instytucjonalne służące ochronie praw dziecka i przeciwdziałaniu przemocy na tle płciowym. Ustawodawstwo dotyczące wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich wciąż nie zostało dostosowane do standardów międzynarodowych.

Albania w dalszym ciągu odgrywa konstruktywną i proaktywną rolę we współpracy regionalnej i utrzymuje stosunki dobrosąsiedzkie zgodnie z tym, do czego się zobowiązała w układzie o stabilizacji i stowarzyszeniu.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Albania jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Poczyniono pewne postępy w zakresie poprawy salda budżetowego, walki z gospodarką nieformalną i reformy sektora energii elektrycznej. Nasiliło się tempo wzrostu gospodarczego i poprawiła się sytuacja na rynku pracy, ale bezrobocie jest nadal wysokie. Dług publiczny także jest wysoki i nie zaczął jeszcze spadać, a przy tym środki publiczne na inwestycje są nadal wydatkowane w niedostatecznym stopniu. Sektor finansowy jest stabilny. Niemniej pożyczki zagrożone są w dalszym ciągu obciążeniem dla sektora bankowego, a akcja kredytowa banków wzrasta powoli. Regulacje dotyczące przedsiębiorstw są uciążliwe, a niedociągnięcia w zakresie praworządności w dalszym ciągu zniechęcają inwestorów. Oczekuje się, że realizowana obecnie reforma wymiaru sprawiedliwości wywrze realny wpływ na otoczenie biznesowe.

Albania osiągnęła pewien poziom przygotowania pod względem swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz UE. Poczyniono pewne postępy, szczególnie jeśli chodzi o poprawę kształcenia wyższego i zawodowego. Jakość kształcenia musi jednak zostać poprawiona na wszystkich poziomach, tak aby absolwenci byli lepiej wyposażeni w umiejętności i wiedzę, które są potrzebne na rynku pracy. Zaczęto dokładać starań, aby inwestycje w infrastrukturę były traktowane jako priorytet, ale luki w infrastrukturze transportowej, energetycznej i cyfrowej nadal hamują konkurencyjność i ograniczają wymianę handlową. Handel międzynarodowy nie realizuje swojego pełnego potencjału i jest skoncentrowany w niektórych sektorach, przez co gospodarka jest bardziej podatna na zagrożenia. Potencjał w zakresie badań, rozwoju i innowacji jest wciąż niewielki.

Albania kontynuowała dostosowywanie swojego ustawodawstwa do wymogów UE w wielu dziedzinach, zwiększając w ten sposób swoją **zdolność do przyjęcia obowiązków wynikających z członkostwa**. Kraj osiągnął umiarkowany stopień przygotowania w wielu obszarach, takich jak kontrola finansowa, i pewien stopień w innych – w tym w obszarze zamówień publicznych i w statystyce. Albania będzie musiała kontynuować swoje wysiłki w zakresie ogólnych przygotowań do przyjęcia i wdrożenia dorobku prawnego UE. Powinna kontynuować pracę nad rozwijaniem sieci transportowych i energetycznych, także w celu poprawy sieci połączeń w całym regionie. Należy zwiększyć potencjał administracyjny i profesjonalizm organów odpowiedzialnych za wdrażanie dorobku prawnego UE oraz zapewnić niezależność organów regulacyjnych. Zwiększanie przejrzystości i rozliczalności, zwłaszcza zapewnienie skutecznego, wydajnego i przejrzystego funkcjonowania systemu zamówień publicznych i zarządzania finansami publicznymi, nadal ma zasadnicze znaczenie. Albania kontynuuje dostosowanie swoich przepisów do wszystkich unijnych stanowisk i deklaracji z zakresu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

³ Wszystkie wymienione grupy są uwzględniane pod jednym szeroko rozumianym terminem „Rom” określonym w unijnych ramach dotyczących krajowych strategii integracji Romów.

Liczba nieuzasadnionych wniosków o udzielenie azylu składanych przez obywateli Albanii w państwach członkowskich UE i państwach stowarzyszonych w ramach Schengen jest wciąż wysoka. Aby skutecznie rozwiązać ten problem, Albania powinna przedsięwziąć bezpośrednie i zdecydowane kroki, między innymi w ramach mechanizmu monitorowania sytuacji po liberalizacji reżimu wizowego.

Bośnia i Hercegowina

Jeśli chodzi o **kryteria polityczne**, ustawodawstwo dotyczące wyborów zostało usprawnione, gdyż zastosowano wiele zaleceń OBWE/ODIHR, a wybory samorządowe zorganizowano zasadniczo w sposób uporządkowany pomimo pewnych incydentów w niektórych gminach, które należy zbadać. Pomimo starań, aby rozwiązać problem Mostaru, wybory nie mogły się tam odbyć w tym roku. Zgromadzenie Parlamentarne Bośni i Hercegowiny oraz parlamenty poszczególnych części składowych poczyniły postępy w kierunku przyjęcia pozostałych reform priorytetowych, szczególnie tych wynikających z programu reform. Współpraca pomiędzy organami na szczeblach: państwowym, poszczególnych części składowych federacji oraz Dystryktu Brzko poprawiła się. Ich rola i możliwości w ramach procesu integracji z UE wymagają jednak dalszej poprawy. Współpraca pomiędzy Radą Ministrów Bośni i Hercegowiny oraz rządami poszczególnych części składowych kraju przebiegała skutecznie, jeśli chodzi o realizację programu reform, który powinien być nadal wdrażany. W sierpniu Rada Ministrów przyjęła mechanizm koordynacji w kwestiach dotyczących UE. Nie przyjęto nadal programu strategicznego dotyczącego zbliżenia przepisów krajowych do unijnego dorobku prawnego.

Niektóre postanowienia konstytucji Bośni i Hercegowiny naruszają europejską konwencję praw człowieka, co potwierdzono w wyroku w sprawie *Sejdić-Finci*. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego nie są jeszcze w pełni wykonywane w całym kraju.

Mimo że poczyniono pewne postępy w ustanawianiu mechanizmów instytucjonalnych umożliwiających współpracę między organami rządowymi a organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, należy stworzyć strategiczne ramy takiej współpracy.

Bośnia i Hercegowina jest na wczesnym etapie reformy administracji publicznej. Odnotowano pogorszenie sytuacji w związku ze zmianami w przepisach prawnych obowiązujących w poszczególnych częściach składowych federacji w odniesieniu do służby cywilnej – zmiany te zwiększają bowiem ryzyko jej upolitycznienia. W dużej mierze brakuje wciąż zharmonizowanego podejścia do tworzenia polityki oraz koordynacji pomiędzy poszczególnymi częściami administracji. Potrzebne są nowe ramy strategiczne dla administracji publicznej, a także strategia zarządzania finansami publicznymi.

Osiągnięto pewien stopień przygotowania, jeśli chodzi o krajowy system wymiaru sprawiedliwości. Poczyniono w tym obszarze pewne postępy pod względem odpowiedzialności i uczciwości zawodowej. Nadal nie przyjęto planu działania potrzebnego do wdrożenia strategii reformy wymiaru sprawiedliwości w latach 2014–2018. Wciąż pojawiają się politycznie nacechowane groźby wobec sędziów ze strony niektórych polityków krajowych. Niezawisłość sądów wymaga ugruntowania.

Bośnia i Hercegowina osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie walki z korupcją. Poczyniono pewne postępy dzięki przyjęciu planów działania na różnych szczeblach zarządzania, ale ich rozdrobnienie obniża skuteczność realizacji. Korupcja jest rozpowszechniona w wielu obszarach i nadal stanowi poważny problem. Deklarowane zaangażowanie polityczne w tej kwestii nie przekładało się na konkretne rezultaty.

Pod względem walki z przestępczością zorganizowaną, Bośnia i Hercegowina osiągnęła pewien poziom przygotowania. Udało się przede wszystkim poprawić w pewnym stopniu współpracę między agencjami. Dochodzenia finansowe powinny być jednak prowadzone bardziej energicznie. Zwalczanie przestępczości zorganizowanej ma wciąż zasadnicze znaczenie dla przeciwdziałania infiltracji krajowego systemu politycznego, prawnego i gospodarczego przez przestępców. Bośnia i Hercegowina nadal nie spełnia międzynarodowych standardów w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Kraj ten został poważnie dotknięty przez zjawiska zagranicznych bojowników terrorystycznych i radykalizacji postaw. Wprowadzono już znaczące środki, aby rozwiązać ten problem, a teraz należy je uzupełnić o dalsze kroki służące wykrywaniu przepływu zagranicznych bojowników terrorystycznych podróżujących do miejsc objętych konfliktem, takich jak Irak czy Syria, zapobieganiu takiemu przepływowi i jego uniemożliwianiu.

Potrzeba więcej starań, aby rozwiązać problemy dotyczące praw człowieka i mniejszości. Pewne postępy poczyniono przede wszystkim dzięki przyjęciu zmian do ustawy antydyskryminacyjnej. Ramy strategiczne, prawne, instytucjonalne i polityczne dotyczące poszanowania praw człowieka wymagają znaczącej poprawy. Osiągnięto pewien stopień przygotowania w dziedzinie wolności słowa. Brak jest jednak dalszych postępów w tej dziedzinie. Należy przedsięwziąć kroki prawne w związku z przypadkami wywierania presji politycznej na dziennikarzy i ich zastraszania. Nadal nierozwiązany jest problem stabilności finansowej systemu publicznego nadawania, podobnie jak kwestia braku przejrzystości pod względem własności mediów.

Jeśli chodzi o współpracę regionalną, kraj nadal aktywnie angażuje się w inicjatywy regionalne. Bośnia i Hercegowina objęła w styczniu przewodnictwo w Inicjatywie Środkowoeuropejskiej.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Bośnia i Hercegowina jest na wczesnym etapie przygotowań pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Poczyniono pewne postępy w zakresie modernizacji prawa pracy, w postaci poprawy otoczenia biznesu i wyeliminowania niedostatków sektora finansowego w ramach uzgodnionego programu reform. Sektor publiczny jest jednak nieefektywny, a rozwój sektora prywatnego następuje powoli. Kluczowe w tym zakresie będzie zdecydowane i niesłabnące wsparcie polityczne dla sprawnej realizacji bardzo potrzebnych reform strukturalnych, zgodnie z ustalonym programem reform.

Bośnia i Hercegowina jest na wczesnym etapie przygotowań pod względem budowania swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Nie odnotowano żadnych postępów w zakresie poprawy konkurencyjności, ale trwa wprowadzanie w życie środków przewidzianych w programie reform.

Jeśli chodzi o zbliżenie przepisów do **europejskich standardów**, osiągnięto pewien poziom przygotowania w obszarze zamówień publicznych i rynku wewnętrznego. Kraj jest w pewnym stopniu przygotowany, jeśli chodzi o sektor transportu; przyjęcie w lipcu ramowej strategii transportowej na szczeblu państwowym przybliża go do możliwości skorzystania z programu dotyczącego sieci połączeń. Ogólnokrajowe strategie w obszarze rolnictwa, energii i środowiska nie zostały jeszcze przyjęte. Potrzebne są dalsze wysiłki, jeśli chodzi o kwestie sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa, konkurencję, przemysł i MŚP, rolnictwo, środowisko i zmianę klimatu, energię oraz społeczeństwo informacyjne i media. Wyniki spisu powszechnego ludności i mieszkań, przeprowadzonego w październiku 2013 r., opublikowano dnia 30 czerwca 2016 r., zgodnie z międzynarodowymi normami i zaleceniami.

Kosowo

Jeśli chodzi o **kryteria polityczne**, utrzymywał się rozłam pomiędzy rządem a opozycją. W niektórych częściach okresu sprawozdawczego niemożliwe było normalne funkcjonowanie parlamentu, między innymi z powodu stosowania środków przemocy przez członków opozycji. Wszystkie partie polityczne powinny wykazać się odpowiedzialnością i wznowić konstruktywny dialog z parlamentem, który jest najważniejszym forum debaty politycznej. Pozytywnym sygnałem był niedawny powrót członków opozycji do działalności parlamentarnej.

Instytucje Kosowa wypełniły pozostałe zobowiązania międzynarodowe dotyczące ustanowienia wyspecjalizowanych izb sądowych i wyspecjalizowanej prokuratury do celów zbadania zarzutów dotyczących międzynarodowych zbrodni popełnionych w trakcie konfliktu z 1999 r. i po jego zakończeniu. Ukończono procedury dotyczące umowy dwustronnej z krajem, w którym ustanowiono takie wyspecjalizowane izby sądowe (Niderlandy). Mandat misji EULEX został przedłużony do czerwca 2018 r.

Zgromadzenie ukończyło w większości przypadków proces nominacji swoich przedstawicieli do niezależnych instytucji i agencji. Niemniej jednak nominacje te podlegały często wpływom politycznym. Podważa to skuteczność zarządzania tymi organami i niezależność ich funkcjonowania. Potrzeba więcej starań, aby zagwarantować nominacje oparte na kompetencjach.

Kosowo jest w umiarkowanym stopniu przygotowane w obszarze reformy administracji publicznej. Należyte postępy obejmowały przyjęcie kompleksowej strategii zarządzania finansami publicznymi oraz ustawy o ogólnych procedurach administracyjnych. Trwający proces upolitycznienia administracji publicznej daje jednak wciąż powody do zaniepokojenia. Administracja publiczna jest rozdrobniona i nie zapewnia skutecznego łańcucha rozliczalności, a problem nakładających się na siebie zakresów obowiązków różnych agencji państwowych wymaga rozwiązania. Należy zwiększyć nadzór parlamentarny nad działalnością rządu. Należy stosować się do zaleceń instytucji nadzorujących, tak aby zapewnić lepsze zarządzanie i większą rozliczalność.

System sądowy Kosowa znajduje się na wczesnym etapie tworzenia. W okresie sprawozdawczym podjęto ważne, pozytywne kroki, takie jak przyjęcie zmian do konstytucji i większości ustawodawstwa wtórnego, które jest niezbędne do wprowadzenia w życie przyjętego w 2015 r. pakietu ustaw dotyczących wymiaru sprawiedliwości. Kosowo powołało też większość członków najważniejszych instytucji, a wskaźnik rozpatrzonych spraw stale wzrasta. Administracja w ramach wymiaru sprawiedliwości działa jednak powoli i jest niewydajna, a rozliczalność urzędników sądowych jest niedostateczna. Sądownictwo wciąż jest podatne na bezprawne naciski polityczne, a instytucje odpowiedzialne za praworządność borykają się z brakiem funduszy i zasobów ludzkich.

Kosowo jest na wczesnym etapie przygotowań / osiągnęło pewien stopień przygotowania w zakresie walki z korupcją. Kosowo zwiększyło swój potencjał instytucjonalny w zakresie walki z korupcją i przestępczością zorganizowaną dzięki powołaniu multidyscyplinarnych zespołów dochodzeniowych, ustanowieniu mechanizmu monitorowania spraw dotyczących korupcji na wysokim szczeblu i przestępczości zorganizowanej, a także wspieraniu wydziałów ds. poważnej przestępczości utworzonych w sądach podstawowych. Doprowadziło to do zwiększenia liczby spraw, w których przedmiotem dochodzenia i postępowania są tego rodzaju przestępstwa popełnione na wysokim szczeblu. Korupcja jest jednak rozpowszechniona w wielu obszarach i wciąż stanowi poważny problem. Potrzebna jest większa wola polityczna, aby rozwiązać ten problem w sposób kompleksowy.

Kosowo jest na wczesnym etapie przygotowań w zakresie walki z przestępczością zorganizowaną. Liczba dochodzeń i wyroków skazujących jest nadal niska. Wciąż istnieją luki w ustawodawstwie, a oprócz tego należy poprawić egzekwowanie przepisów, zwłaszcza w odniesieniu do prania pieniędzy, konfiskaty i zajmowania mienia oraz dochodzeń finansowych. Bezprawny nacisk na organy prowadzące dochodzenia oraz brak strategicznych zobowiązań politycznych utrudniają walkę z przestępczością zorganizowaną. Kosowo kontynuuje starania w ramach walki z terroryzmem, ale nadal boryka się z trudnościami w tym zakresie.

Pewne postępy poczyniono w obszarze praw człowieka, dzięki krokom służącym realizacji pakietu ustaw z 2015 r. dotyczących praw człowieka oraz deklaracji poparcia dla praw osób LGBTI. Wykonanie przepisów jest jednak utrudnione z powodu braku zasobów i woli politycznej, szczególnie na szczeblu samorządowym. Należy dołożyć więcej starań, aby zagwarantować prawo własności, a także by rozwiązać problemy związane z powrotem i reintegracją przesiedleńców, ochroną dziedzictwa kulturowego i przeciwdziałaniem przemocy ze względu na płeć. Należy znacznie zwiększyć ochronę praw osób należących do mniejszości i osób niepełnosprawnych. Kosowo osiągnęło pewien stopień przygotowania w obszarze wolności słowa. W okresie sprawozdawczym doszło do niepokojących zdarzeń, obejmujących liczne groźby pod adresem dziennikarzy. Zgromadzenie narodowe w niewielkim stopniu angażuje się w poszukiwanie rozwiązania, które by umożliwiło zrównoważone finansowanie nadawcy publicznego, przez co jest on podatny na naciski polityczne. Nie odnotowano żadnych zmian prawnych, jeśli chodzi o uregulowanie własności mediów i jej przejrzystość.

W kwestii **normalizacji stosunków z Serbią** Kosowo wykazywało zdecydowanie, aby wdrażać umowy osiągnięte w ramach dialogu wspieranego przez UE. Postępy były niewielkie, także ze względu na proces wyborczy w Serbii i sytuację wewnętrzną w Kosowie. Szybsze tempo działań odzyskano jednak w sierpniu 2016 r. wraz z rozpoczęciem prac nad mostem w Mitrowicy/Mitrovicë i wprowadzeniem swobody przemieszczania się. Potrzebne są dalsze starania w celu wykonania zawartych już porozumień. Podjęte kroki powinny mieć pozytywny i konkretny wpływ na codzienne życie obywateli w Kosowie i Serbii.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Kosowo jest na wczesnym etapie przygotowań pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Poczyniono pewne postępy, w szczególności pod względem wspierania przedsiębiorstw nastawionych na wywóz, poprawy egzekwowania umów – szczególnie w sektorze finansowym – oraz dostępu do finansowania. Niemniej decyzje dotyczące świadczeń wypłacanych weteranom wojennym, naruszające równowagę budżetową, mogą mieć niekorzystny wpływ na stabilność makroekonomiczną Kosowa i jego stosunki z międzynarodowymi instytucjami finansowymi. Utrzymujący się deficyt handlowy odzwierciedla słabą bazę produkcyjną oraz niewielką konkurencyjność międzynarodową. Poleganie na przekazach emigrantów i szeroko rozpowszechniona gospodarka nieformalna dodatkowo zmniejszają atrakcyjność zatrudnienia, co prowadzi do niskiego poziomu aktywności ekonomicznej, zwłaszcza wśród kobiet, oraz wysokiej stopy bezrobocia, zwłaszcza wśród osób młodych i niewykwalifikowanych.

Kosowo jest na wczesnym etapie przygotowań pod względem budowania swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Nie poczyniono żadnych postępów, jeśli chodzi o poprawę jakości kształcenia, które jest najważniejszym czynnikiem długoterminowego przyspieszenia tempa wzrostu i zwiększenia konkurencyjności.

Kosowo znajduje się na wczesnym etapie dostosowania do **standardów europejskich**. Dostosowanie przepisów w niektórych obszarach trwa, ale ich wykonanie jest niedostateczne.

Pewne postępy poczyniono w dziedzinie zamówień publicznych i konkurencji. Należyte postępy widoczne są w obszarze cel, zwłaszcza w zwalczaniu korupcji, poborze dochodów budżetowych i obniżaniu administracyjnych kosztów wywozu, ale Kosowo powinno aktywniej walczyć z gospodarką nieformalną i uchylaniem się od opodatkowania. Sektor energetyczny nadal boryka się z problemami, gdyż brak jest postępów w zakresie likwidacji elektrowni Kosowo A i modernizacji elektrowni Kosowo B, a postępy w zakresie odnawialnych źródeł energii są bardzo niewielkie.

ZAŁĄCZNIK 2 – NAJWAŻNIEJSZE STATYSTYKI

DANE STATYSTYCZNE (wg stanu na dzień 5.10.2016 r.)

Demografia		Czarnogóra		Była jugosłowiańska republika Macedonii		Albania		Serbia		Turcja		Bośnia i Hercegowina		Kosowo *		UE-28	
	Uwa ga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Populacja ogółem (w tys.)	1)	621,5	622,1	2 065,8	2 069,2	2 895,0e	2 892,3 e	7 149,2e	7 114,4	76 668	77 696	3 827,3e	3 819, 5e	1 804, 9e	1772,1p	506 944 p	508 293 bp
Udział osób w wieku 15–64 lat w populacji ogółem (%)		68,1	67,8	70,8	70,5	68,8e	69,0	67,6	67,1	67,7	67,8	:	:	:	:	65,8p	65,5bp
Wskaźnik przyrostu naturalnego (na 1 tys. mieszkańców)		2,4	1,7	1,9	1,3e	5,2e	3,7e	-4,9	-5,4	12,3	11,8	-1,5p	:	13,2e	12,4be	0,4p	-0,3bp
Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia, mężczyźni (w latach)		74,1	:	73,5	:	76,4e	:	72,8	:	75,4	:	:	:	:	:	78,1p	:
Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia, kobiety (w latach)		78,9	:	77,5	:	80,3e	:	78,0	:	80,9	:	:	:	:	:	83,6p	:

[illegible]

		Czarnogóra		Była jugosłowiańska republika Macedonii		Albania		Serbia		Turcja		Bośnia i Hercegowina		Kosowo *		UE-28	
Ogółem		55,6	56,7	51,3	51,9	56,6e	59,3e	54,8b	56,0	53,2	53,9	43,2	43,2	31,3	29,1	69,2	70
Mężczyźni		61,4	61,9	61,6	61,5	65,2e	68,1e	62,5b	63,7	75,0	75,3	54,6	53,9	48,4	44,9	75,0	75,8
Kobiety		49,4	51,5	40,8	42,1	48,5e	50,7e	47,2b	48,3	31,6	32,6	31,9	32,4	14,5	13,2	63,4	64,2
Osoby w wieku 15–24 lat niepracujące, niekształcące się ani nieszkolące, % populacji w tej grupie wiekowej		17,7	19,1	:	:	30,9e	29,6	20,7	20,1	24,9	24,0	26,1	27,7	:	:	12,5	12,0
Osoby w wieku 15-29 lat niepracujące, niekształcące się ani nieszkolące, % populacji w tej grupie wiekowej		22,6	23,4	:	:	34,5e	32,8	25,6	24,6	28,5	28,0	31,8	32,8	:	:	15,4	14,8
Zatrudnienie w głównych sektorach																	
Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo (%)	2)	5,7	7,7	18,5	17,9	42,7e	41,3e	19,9b	19,4	21,1	20,6	17,1	17,9	2,6	2,3	4,7	4,5
Przemysł (%)	2)	11,1	10,8	23,4	23,4	11,0e	11,6e	20,2b	19,9	20,5	20,0	22,1	22,0	17,7	18,7	17,4	17,3
Budownictwo (%)	2)	6,5	6,6	7,0	7,1	6,4e	6,9e	4,5b	4,5	7,4	7,2	7,9	7,5	10,9	9,5	6,8	6,8
Usługi (%)	2)	76,7	74,8	51,1	51,6	39,4e	40,2	55,4b	56,1	51,0	52,2	52,7	52,4	67,2	68,3	71,0	71,3
Udział osób zatrudnionych w sektorze publicznym w zatrudnieniu ogółem, osoby w wieku 20–64 lat (%)	3)	32,8	32,4	:	:	17,5e	16,7e	31,4b	29,7	13,1b	13,5	31,9	31,2	31,4s	32,6	:	:
Udział osób zatrudnionych w sektorze prywatnym w zatrudnieniu ogółem, osoby w wieku 20–64 lat (%)	3)	48,2	46,8	:	:	82,5e	83,3e	68,6b	70,3	86,9b	86,5	63,1	63,2	68,6s	67,4	:	:
Stopa bezrobocia (% siły roboczej)																	
Ogółem	4)	18,0	17,5	28,0	26,1	17,5e	17,1e	19,2b	17,6	9,9	10,3	27,6	27,9	35,3	32,9	10,2	9,4
Mężczyźni	4)	17,8	17,7	27,7	26,7	19,2e	17,1e	18,3b	16,8	9,1	9,3	25,3	25,9	33,1	31,8	10,1	9,3
Kobiety	4)	18,2	17,3	28,6	25,1	15,2e	17,1e	20,3b	18,7	11,9	12,6	31,2	30,9	41,6	36,6	10,3	9,5
Młodzież, w wieku 15–24 lat	4)	35,8	37,6	53,1	47,3	39,0e	39,8e	47,4b	43,2	17,8	18,4	62,7	62,3	61,0	57,7	22,2	20,4
Bezrobocie długotrwałe (>12 miesięcy)	4)	14,0	13,6	23,4	21,3	11,2e	11,3e	12,8b	11,3	2,0	2,2	23,4	22,8	26,1	23,8	5,0	4,5
Średnie nominalne miesięczne wynagrodzenie (EUR)	5)	479,0	:	:	:	378,8	386,4	523,6	506,4	:	:	424,4	424,4	:	:	:	:

Edukacja	Uwa ga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
-----------------	-----------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Czarnogóra	Była jugosłowiańska republika Macedonii	Albania	Serbia	Turcja	Bośnia i Hercegowina	Kosowo *	UE-28
------------	--	---------	--------	--------	-------------------------	----------	-------

Odsetek osób zbyt wcześnie porzucających naukę: odsetek populacji w wieku 18–24 lat z wykształceniem co najwyżej średnim I stopnia i nie kontynuujących nauki (%)	5,1	5,7	12,5	11,3p	26,0e	21,3e	8,5	7,5	38,3	36,7	25,2	26,3	:	:	11,2	11,0
Wydatki publiczne na edukację w stosunku do PKB (%)	:	:	:	:	3,3	:	4,2	:	5,1	:	:	:	4,4	:	:	:
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat bez wykształcenia lub z wykształceniem podstawowym, ogółem	1,1	6,6	:	13,7	30,9e	24,9e	10,1b	8,6	12,6	11,5	6,5	6,2	20,7	17,9	:	:
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat bez wykształcenia lub z wykształceniem podstawowym, mężczyźni	1,2	6,9	:	:	31,0e	27,1e	10,2b	9,3	6,9	7,1	5,8	5,6	18,8	14,9	:	:
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat bez wykształcenia lub z wykształceniem podstawowym, kobiety	1,0	6,3	:	:	30,7e	22,6e	10,0b	7,9	17,9	15,7	7,2	6,9	22,9	21,3	:	:
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem średnim, ogółem	86,3	80,6	:	76,1	49,7e	52,4e	82,3b	83,2	70,0	69,9	85,6	86,3	68,2	67,3	:	:
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem średnim, mężczyźni	87,8	85,3	:	:	55,9e	57,9e	84,8b	84,5	76,7	76,9	89,6	88,6	71,8	72,4	:	:
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem średnim, kobiety	84,7	75,7	:	:	43,5e	46,8e	79,7b	81,7	63,8	63,3	81,2	83,5	64,0	61,5	:	:
Odsetek populacji w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym, ogółem	28,3	31,0	24,9	28,6	16,7e	22,1e	27,0b	28,9	21,5	23,5	18,9	17,2	14,8	17,2	37,8	38,6
Odsetek populacji w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym, mężczyźni	25,3	32,9	21,4	23,1	14,0e	19,6e	21,5b	24,2	23,4	25,0	15,2	13,4	16,6	19,5	33,4	33,9
Odsetek populacji w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym, kobiety	31,3	32,2	28,7	34,5	19,2e	24,7e	32,8b	33,7	19,6	22,1	23,2	21,3	13,0	14,7	42,2	43,3

Rachunki narodowe	Uwa ga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Produkt krajowy brutto																	
W cenach bieżących (mld EUR)	6)	3,5	3,6	8,6	9,1p	10,0p	10,3p	33,3	33,5	601,5	645,4	14,0	14,6	5,6	:	13 987,3	14 693,0
Na mieszkańca (EUR)	6)	5 600	5 800	4 100	4 400p	3 400	3 600	4 700	4 700	7 800	8 300	3 600	3 800	3 100	:	27 500	28 800

		Czarnogóra	Była jugosławińska republika Macedonii	Albania	Serbia	Turcja	Bośnia i Hercegowina	Kosowo *	UE-28								
Wg standardu siły nabywczej (PPS) na mieszkańca	6)	11 200	11 800	10 100	10 600	8 300	8 600	10 200	10 300	14 600	15 100	8 000	8 300	:	:	27 500	28 700
Wg standardu siły nabywczej (PPS) na mieszkańca, w stos. do średniej unijnej (UE-28 = 100)	6)	41	41	37	37	30	30	37	36	53	53	29	29	:	:	-	-
Realna (wartość) rocznego współczynnika zmiany, w por. z poprzednim rokiem (%)	6)	1,8	3,4	3,5p	3,7e	1,8p	2,8p	-1,8	0,8	3,0	4,0	1,1	:	1,2	:	1,5	2,2
Wartość dodana brutto wg głównych sektorów																	
Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo (%)	6)	10,0	9,8	11,7	11,4p	22,9p	22,1p	9,3	8,2	8,0	8,5	7,1	:	14,3	:	1,6	1,5
Przemysł (%)	6)	13,5	12,9	18,3	18,7p	14,7p	14,6p	25,1	25,9	22,0	21,5	21,3	:	19,4	:	19,1	19,2
Budownictwo (%)	6)	4,2	4,6	8,0	7,9p	10,0p	10,8p	5,1	5,5	5,1	5,0	4,7	:	7,3	:	5,4	5,4
Usługi (%)	6)	72,3	72,7	62,0	62,0p	52,4p	52,5p	60,5	60,4	64,9	65,0	66,9	:	59,0	:	73,9	73,9
Bilans płatniczy	Uwa ga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) (mln EUR)	13)	353,9	619,3	197,4	170,7	811,5	818,4	1 236,3	1 803,8	4 121,9	10 641,7	386,1	221,2	123,8	287,3	- 22 872,0	:
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) (% PKB)	13)	10,2	17,1	2,3	1,9p	8,1p	8,0p	3,7	5,4	0,7	1,6	2,8	1,5	2,2	:	-0,2	:
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) w stosunku do UE-28 (mln EUR)	14)	102,5	403,0	10,8	-169,2	:	:	1 073,9	1 480,4	1 509,5	4 809,2	:	:	82,4	101,3	-	-
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) w stosunku do UE-28 (% PKB)	14)	3,0	11,1	0,1	-1,9	:	:	3,2	4,4	0,3	0,7	:	:	1,5	:	-	-
Przekazy emigrantów jako % PKB	15)	1,3	:	2,2p	2,1e	:	:	7,8	8,7	0,1	0,1	8,5	8,3	:	:	0,1	:
Handel zagraniczny towarami	Uwa ga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Handel międzynarodowy towarami																	
Udział wywozu do krajów UE-28 w wartości wywozu ogółem (%)		35,8	35,7	76,5	77,2	77,4	75,5	65,7	67,0	43,5	44,5	72,1	71,6	30,2	32,6	-	-

		Czarnogóra	Była jugosłowiańska republika Macedonii	Albania	Serbia	Turcja	Bośnia i Hercegowina	Kosowo *	UE-28								
Udział przywozu z krajów UE-28 w wartości wywozu ogółem (%)		45,8	41,3	63,4	62,1	61,1	61,8	57,1	57,3	36,7	38,0	58,9	60,8	42,6	42,2	-	-
Bilans handlowy (mln EUR)		-1 451	-1 524	-1 758	-1 726	-2 114	-2 154	-2 950	-2 985	-63 685	-56 977	-3 844	-3 510	-2 214	-2 309	11 139	64 169
Międzynarodowy handel towarami i usługami w stosunku do PKB																	
Przywóz (% PKB)	6)	60,0	61,1	64,9	65,0p	47,2p	:	54,2	56,4	32,1	30,8	:	:	50,6	:	40,4	40,5
Wywóz (% PKB)	6)	40,1	42,5	47,7	48,8p	28,2p	:	43,4	46,7	27,9	28,0	:	:	19,6	:	43,1	43,8

Finanse publiczne	Uwaga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Statystyka finansów sektora instytucji rządowych i samorządowych, w stosunku do PKB																	
** Nadwyżka sektora instytucji rządowych i samorządowych (+) / deficyt (-) (%)	7)	-3,1	7,7	-4,2	-3,5	-5,2	-4,0	-6,7	-3,8	0,4	1,7	-2,0	0,7	:	:	-3,0	-2,4
** Dług brutto sektora instytucji rządowych i samorządowych (%)	7) 8)	56,7	63,3	38,2	38,0	71,8	72,5	72,4	76,4	34,5	31,3	41,6	41,9	10,5	12,8	86,8	85,2

Wskaźniki finansowe	Uwaga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Roczna zmiana cen konsumpcyjnych (%)		-0,7	1,5	-0,3	-0,3	0,7	2,0	2,9	1,9	8,9	7,7	-0,9	-1,0	0,4	-0,5	0,5	0,0
Dług zagraniczny ogółem, w stosunku do PKB (%)	9)	:	:	70,3p	69,9p	69,6	73,9	77,1	80,1	55,0	56,4	:	:	32,3	:	:	:
Stopa procentowa pożyczek (jednorocznych), w skali roku (%)	10)	9,22	8,53	3,75	3,75	7,66	7,77	10,50	6,50	11,68	10,79	6,32	5,74	10,70	:	:	:
Stopa procentowa depozytów (jednorocznych), w skali roku (%)	11)	1,86	1,23	0,50	0,25	1,92	1,35	5,50	2,50	7,75	7,27	0,09	0,09	1,07	:	:	:
Wartość aktywów rezerwowych (w tym złota) (mln EUR)	12)	545	674	2 436	2 262	2 192	2 880	9 907	10 378	95 824	99 620	4 001	4 400	746	861	:	:
Rezerwy międzynarodowe – wyrażone jako wielokrotność	12)	3,2	3,7	5,3	4,6	5,6	7,6	6,6	6,6	5,9	6,0	6,1	6,8	3,2		:	:

Czarnogóra	Była jugosłowiańska republika Macedonii	Albania	Serbia	Turcja	Bośnia i Hercegowina	Kosowo *	UE-28
------------	--	---------	--------	--------	-------------------------	----------	-------

miesięcznej wartości przywozu																	
----------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Działalność gospodarcza	Uwa ga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Wskaźnik produkcji przemysłowej (2010 = 100)		81,8	88,3	112,5	118,0	139,2	142,4	98,8	107,1	120,5	124,3	103,9	107,1	:	:	101,7	103,9

Infrastruktura	Uwa ga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Gęstość sieci kolejowej (działające linie na 1 tys. km²)		18,1	18,1	27,2	27,2	12,0	13,2s	49,3	48,6s	12,9	12,9	20,1	20,1	30,6	30,6	:	:
Długość autostrad (km)		0	0	259	259	:	:	607	693	2 155	2 159	128	128	80	80	:	:

Energia	Uwa ga	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Przywóz energii netto w stosunku do PKB	16)	5,4	4,2	8,5	6,4	1,3	0,7	5,3	4,7	1,8	1,4	6,8	5,3	6,9	:	2,4	1,7

: = brak danych
b = przerwa w szeregu
e = szacowana wartość
p = wartość tymczasowa
s = szacunki Eurostatu
- = nie dotyczy

* = Użycie tej nazwy nie wpływa na stanowiska w sprawie statusu Kosowa i jest zgodne z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 1244 oraz z opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Deklaracji niepodległości Kosowa.

** = Dane dotyczące deficytu budżetowego i długu publicznego w krajach objętych procesem rozszerzenia są publikowane w postaci, w jakiej są udostępniane, bez jakichkolwiek zapewnień co do ich jakości i zgodności z zasadami ESA.

Przypisy:

- 1) Bośnia i Hercegowina: populacja w połowie roku.
- 2) Albania: udziały nie sumują się do 100% ze względu na przypadki, w których osoby nie zostały lub nie mogły być zaklasyfikowane do konkretnej aktywności.
- 3) Bośnia i Hercegowina: udziały nie sumują się do 100%, ponieważ wyłączone inne rodzaje własności. Czarnogóra: z wyłączeniem organizacji pozarządowych.
- 4) Turcja: bezrobocie obliczone według kryterium 4 tygodni z uwzględnieniem wyłącznie metod aktywnego poszukiwania pracy.
- 5) Serbia, 2014: wynagrodzenia wypłacane pracownikom legalnych podmiotów oraz przedsiębiorstw nieposiadających osobowości prawnej. Bośnia i Hercegowina: wynagrodzenie netto.
- 6) Turcja oraz Bośnia i Hercegowina: na podstawie ESA 1995.
- 7) UE-28: na podstawie ESA 2010.
- 8) Wartość PKB uzyskano z Ramowego średniookresowego planu wydatków na lata 2016-2018 (kwiecień 2015 r.).
- 9) Była jugosłowiańska republika Macedonii: na podstawie podręcznika do bilansu płatniczego, wydanie 6.
- 10) Albania: średnia ważona stopa stosowana do nowych pożyczek na okres 12 miesięcy w ciągu danego miesiąca, po upływie 12-miesięcznego okresu zapadalności Bośnia i Hercegowina: stopa pożyczek krótkoterminowych w walucie krajowej na rzecz przedsiębiorstw niefinansowych (średnia ważona). Czarnogóra: średnia ważona efektywna stopa procentowa, kwota należności, w ujęciu rocznym. Była jugosłowiańska republika Macedonii: koniec roku (31 grudnia). Kosowo: obejmuje koszty wypłaty pobierane przez banki.
- 11) Albania: stopa oprocentowania depozytów stanowi średnią ważoną stopę stosowaną do nowo przyjętych depozytów w ciągu danego miesiąca, po upływie 12-miesięcznego okresu zapadalności. Bośnia i Hercegowina: stopa oprocentowania depozytów płatnych na żądanie w walucie krajowej przyjmowanych od gospodarstw domowych (średnia ważona). Czarnogóra: średnia ważona efektywna stopa procentowa, kwota należności, w ujęciu rocznym. Była jugosłowiańska republika Macedonii: koniec roku (31 grudnia). Turcja: depozyty utrzymywane przez noc. Kosowo: obejmuje koszty wypłaty pobierane przez banki.
- 12) Była jugosłowiańska republika Macedonii: koniec roku (31 grudnia).
- 13) Była jugosłowiańska republika Macedonii, Albania, Serbia, Bośnia i Hercegowina, Kosowo i UE-28: na podstawie podręcznika do bilansu płatniczego, wydanie 6.
- 14) Była jugosłowiańska republika Macedonii, Serbia i Kosowo: na podstawie podręcznika do bilansu płatniczego, wydanie 6.
- 15) Była jugosłowiańska republika Macedonii, Serbia, Bośnia i Hercegowina i UE-28: na podstawie podręcznika do bilansu płatniczego, wydanie 6.
- 16) Czarnogóra, była jugosłowiańska republika Macedonii, Albania, Turcja i Kosowo: obliczenia Eurostatu.